

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

RASA ŽĖKAITĖ

**NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO
APSISPRENDIMO LAISVEI TEORINĖS IR
PRAKTINĖS PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:
prof. dr. A. Gutauskas

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI BENDRA KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA	6
1.1. Bendrieji bruožai, paplitimas.....	6
1.2. Priežastingumas	10
2. PROBLEMINIAI NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI ASPEKTAI (TEORIJA IR PRAKTIKA)	13
2.1. Amžiaus, kaip nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei objektyviojo požymio probleminiai aspektai.....	13
2.1.1. Seksualinės neliečiamybės amžius	13
2.1.2. Mažametystė kaip bejėgiškumo būklės požymis.....	20
2.2. Mažamečio seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu ir mažamečio asmens tvirkinimo atribojimas	25
2.2.1. Seksualinio prievartavimo veikslių kitokio fizinio sąlyčio būdu suvokimo ir vertinimo analizė	25
2.2.2. Tvirkinamieji veiksmai.....	28
2.3. Išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiauti atribojimas.....	31
2.3.1. Išžaginimo kaip nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei požymiai..	31
2.3.2. Privertimo lytiškai santykiauti kaip nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei požymiai	34
2.3.2.1. Psichinė prievarta	35
2.3.2.2. Pasinaudojimas priklausomumu	37
2.4. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei sutapties ir baigtumo momento problematika	40
2.4.1. Idealioji ir realioji sutaptys	40
2.4.2. Baigtumo momentas ir nusikalstamų veikų padarymo stadijos	43
2.5. Bendrininkavimas nusikalstamosiose veikose seksualinio apsisprendimo laisvei	47
2.5.1. Bendrininkavimas kaip kvalifikuojantis požymis	47
2.5.2. Praktinės bendrininkavimo kvalifikavimo problemos.....	49
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65

IVADAS

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje, baudžiamuosiuose įstatymuose atskirai kriminalizuojamos nusikalstamų veikų sudėtyje, turinčios seksualinės prievartos požymių. Nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei trumpai vadinami seksualiniais nusikaltimais yra reglamentuojami Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LR BK) XXI skyriuje. Žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvės apsauga taip pat įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 ir 22 straipsniuose¹. Seksualinė prievarta peržengia visas etines, moralines, socialines ribas, nepaiso amžiaus, lytinės tapatybės, fizinės išvaizdos, užimamų pareigų, gyvenamosios vietos ir pan. Tai leidžia kalbėti apie nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei baudžiamąjį teisinį ir kriminologinį išskirtinumą. „Seksualinė arba lytinė prievarta, tradiciškai laikoma viena iš savarankiškų smurto rūšių (šalia fizinės ir psichinės prievartos). <...> Seksualinę prievartą vertinant kriminologiškai itin svarbu turėti omenyje ir tai, kad dėl sudėtingų psichologinių, socialinių, biologinių ir teisinių procesų seksualinės nusikalstamos veikos yra itin latentinės.“² „Patys lytiniai nusikaltimai yra suprantami kaip objektyviai seksualūs veiksmai, kurie daro fizinę ir moralinę žalą konkrečiam žmogui ir pažeidžia visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą.“³ Seksualinis žmogaus gyvenimas yra suprantamas kaip natūrali ir prigimtinė teisė, kuri negali būti realizuojama pažeidžiant kito asmens teisę apsispręsti, kada jis pasirengęs pradėti seksualinį gyvenimą. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų seksualinio apsisprendimo laisvei pavojingumas pasireiškia tuo, kad jais padaroma didelė fizinė, o kartu ir moralinė žala konkrečiam žmogui. „Seksualinės prievartos padariniai pasireiškia įvairiais sveikatos, emocijų, bendravimo, elgesio ir kitais sutrikimais. Skriauda fizinei sveikatai, psichologinei savijautai bei adaptacijai socialinėje aplinkoje dažnai lydi žmogų visą tolesnį gyvenimą ir lemia sunkumus įvairiose gyvenimo srityse.“⁴

Nagrinėjama darbo tema nėra visiškai nauja. Mokslinėje literatūroje ji buvo ne kartą analizuojama. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje didėjant seksualinės prievartos atvejų skaičiui (remiantis Informatikos ir ryšių departamento pateikta statistika vien per 2011 metus buvo užregistruota 189 seksualinio prievartavimo atvejai ir 191 išžaginimo atvejais)⁵, jiems

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

² Nikartas, S. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai, 7 tomas*. Vilnius: Teisės instituto mokslo tyrimai, 2001, p. 81-82.

³ Nocius, J. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: 1998, p. 88.

⁴ Selmistraitienė, D. *Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą*. Vilnius: 2003, p. 6.

⁵ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 01 07] <http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2011&menuo=12&ff=EK-SAV&fnr=27>.

įgaunant vis naujas formas, ši tema nepraranda savo aktualumo. Atsižvelgiant į tai, nusikalstamoms veikoms seksualinio apsisprendimo laisvei turi būti skiriamas specialus dėmesys, siekiant įvertinti egzistuojančias ir naujai kylančias problemas, iššūkius ir galimus jų sprendimo būdus.

Akcentuotinas temos aktualumas ir praktiniu požiūriu. Sovietinių įstatymų mechaniškas perkėlimas į nepriklausomos Lietuvos Respublikos baudžiamąjį įstatymą sąlygojo netikslų ir neaiškumą keliantį lytinių nusikaltimų reglamentavimą. 2000 m. priimtas LR BK užpildė iki tol buvusias lytinių nusikaltimų reglamentavimo spragas, išplėtė analizuojamų nusikalstamų veikų sudėties požymius. Taip pat, siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktus, baudžiamojo įstatymo taikymas tampa sudėtingesnis. Dėl šių priežasčių, teismų praktikoje susiduriama su daugeliu kvalifikavimo, veikų atribojimo, atitinkamų būdų, kuriais padaromos nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei, kvalifikuojančių požymių suvokimo ir vertinimo problemomis.

Temos naujumas. Ankstesniuose moksliniuose darbuose nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei tema buvo daugiau nagrinėjama teoriniame lygmenyje. Šio darbo naujumas pasireiškia tuo, jog siekiama atskleisti mažiau analizuotas nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teorines ir praktines problemas: pateikiamos pagrindinės įžvalgos teoriniame lygmenyje bei akcentuojami svarbiausi atliktos išsamios Lietuvos teismų praktikos analizės aspektai.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas yra mažiau nagrinėtos nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teorinės ir praktinės problemos.

Tyrimo dalykas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas, numatantis atsakomybę už nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei, jo taikymo praktika, Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosios teisės teoretikų darbai.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti iki šiol mažiau nagrinėtas, tačiau aktualias nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kvalifikavimo bei atitinkamų objektyviųjų ir subjektyviųjų, kvalifikuojančiųjų požymių suvokimo, vertinimo bei identifikavimo problemas.

Tyrimo uždaviniai yra:

1. Pateikti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kriminologinę charakteristiką;
2. Atskleisti teorinius ir praktinius, mažiau analizuotus nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei baudžiamuosius aspektus, keliančius daugiausiai problemų šių dienų teismų praktikoje;
3. Išsamiai išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką, pateikiant teorinių nuostatų, susijusių su nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei, taikymo pavyzdžius ir kvalifikavimo problemų sprendimų variantus.

Tyrimo hipotezė. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam LR BK ne visi nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui požymiai yra tinkamai paaiškinti ir atskleisti Lietuvos baudžiamojoje teisėje, dėl ko šių nusikalstamų veikų vertinimas ir kvalifikavimas teismų praktikoje tampa problemišku.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Rašant darbą remtasi Lietuvos baudžiamuoju įstatymu, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės teoretikų monografijose suformuluotomis nuostatomis, mokomaisiais ir periodiniais leidiniais. Nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei nuostatų praktinio taikymo problemos darbe nurodomos išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), Lietuvos Apeliacinio Teismo, apygardų ir apylinkių teismų praktiką.

Tyrimė plačiai taikytas *lyginamasis - teisinis metodas*, juo lyginamos ir vertinamos nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teisinės koncepcijos ir mokslininkų nuomonės, Lietuvos baudžiamojo įstatymo taikymo praktika ir tendencijos. *Loginis – analitinis metodas* taikomas aiškinantis teisės normų bei teismų praktikos turinį, darant apibendrinimus ir rašant išvadas. *Sisteminis analizės metodas* pasitelkiamas atskleidžiant nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teorines ir praktines problemas, jų sprendimo variantus.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikiama mokliškai pagrįsta ir praktine medžiaga iliustruota nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei problematika, galimi probleminių klausimų sprendimo variantai, pateikiamos problemos, su kuriomis susiduria teismai, taikydami BK XXI skyriaus normas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, kurie skirstomi į smulkesnius poskyrius ir išvados.

Pirmasis skyrius skirtas pateikti bendrąją nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kriminologinę charakteristiką, atskleidžiant šių nusikalstamų veikų kriminologinius bruožus, paplitimo lygį bei priežastingumą.

Antrajame skyriuje analizuojamos pasirinktos, dažniausiai teismų praktikoje bei mokslinės analizės lygmenyje pasitaikančioms nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teorinės ir praktinės problemos, pateikiami jų suvokimo ir vertinimo sprendimai.

Darbo pabaigoje pateikiamos autorės išvados bei pasiūlymai.

1. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI BENDRA KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA

„Kaip nusikalstamų veikų kategorija, nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei, ilgą laiką buvo matomos kaip „labai besiskiriančios“ nuo kitų nusikalstamų veikų. Seksualinio pobūdžio nusikaltimai yra ypač invaziniai ir išnaudotojiški, pasireiškiantys kartu su latentiniu arba akivaizdžiu smurtu.“⁶ Atsižvelgiant į tai, kad šios nusikalstamos veikos kelia vis didesnę susirūpinimą Europos Sąjungos mastu⁷, šioje darbo dalyje pateikiama nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kriminologinė charakteristika, atskleidžiant šių veikų paplitimo ir dinamikos lygį bei priežastis, sąlygojančias jų padarymą. Vadovaujantis tuo, jog naujieji baudžiamieji įstatymai įsigaliojo 2003 gegužės 1 d. ir yra aktualūs šių dienų baudžiamajai teisei, analizei pasirinktas 2004 - 2012 m. laikotarpis⁸. Taip pat, palyginimui pateikiama ir ankstesnio laikotarpio statistinė analizė, kuri leis plačiau suvokti egzistuojančias ir buvusias nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei tendencijas.

1.1. Bendrieji bruožai, paplitimas

„Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei socialinės charakteristikos esminis bruožas yra tas, kad šiuos nusikaltimus dažniausiai daro jauni žmonės. Išžaginių statistikoje ilgą laiką nepilnamečiai sudarė 20 proc. (penktadalį) visų ištirtų ir užregistruotų išžaginius padariusių asmenų; 18-24 metų – daugiau kaip 50 proc. (pusę); 25-29 metų – 12-15 proc. (šeštadalį). Vyresni nei 30 metų asmens išžaginių padaro apie 15 proc. (septintadalį). Šiems nusikaltimams taip pat būdinga tai, kad jie ne retai yra laisvalaikio nusikaltimai, susiję ir su metų laikais. Pažeidėjai dažniausiai yra vyrai (vaikinai), tačiau kartais nuteisiamos ir moterys (merginos) kaip nusikaltimo bendrininkės.“⁹ Aukomis paprastai tampa moterys ir vaikai. Laikotarpyje nuo 1989 iki 1994 metų, registruojant nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei, daugiausia kalbėta apie išžaginius. „Jų skaičius buvo „banguojantis“, bendrą tendenciją galima įvardyti kaip nekintančią, t. y. jų rodikliai beveik nesikeitė arba didėjo labai nežymiai. 1995 metais, užregistruotų išžaginių aiškiai sumažėjo, šiek tiek sumažėjo ir bendro nusikalstamumo išžaginių dalis – nuo 0,3 proc. iki 0,2 proc. Ketverių metų laikotarpyje

⁶ Hale, Ch., *et. al. Criminology*. Oxford, 2005, p. 245.

⁷ Omenyje turima Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija bei Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos.

⁸ 2003 metai nėra plačiai analizuotini dėl įstatymų pasikeitimų sąlygotų nusikalstamų veikų registracijos netikslumų. 2012 metai analizuojami imtinai iki rugpjūčio mėnesio.

⁹ Babachinaitė, G., *et. al. Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 399.

(1995 - 1998) išžaginių sumažėjo nuo 20 iki 18 proc. 1999 m. išžaginių skaičius padidėjo iki 59 ir sudarė 0,3 proc. bendro nusikalstamumo. 2000 metais užregistruotų išžaginių skaičius sumažėjo, sumažėjo ir jų dalis (iki 0,2 proc.).¹⁰ „Išžaginant ir pasikėsinant išžaginti 1997 m. dalyvavo 17 nepilnamečių, t. y. daugiau kaip du su puse karto mažiau negu 1995 m. 1999-2000 m. šį nusikaltimą padariusių nepilnamečių skaičius vėl padidėjo (atitinkamai iki 35 ir 26 asmenų); 2001 ir 2002 m. padėtis išliko panaši (atitinkamai 28 ir 31 asmuo).“¹¹ Kalbant apie minimo laikotarpio išžaginių kriminologinę charakteristiką, pažymima, kad „išžaganimams dažniausiai buvo būdinga panašus nusikaltėlio ir aukos amžius, išsilavinimas, socialinis statusas, priklausomybė artimoms socialinėms grupėms. Didžioji dauguma nukentėjusiųjų buvo pažįstamos su savo „skriaudėjais“ (apie 85-90%). Jų elgesys buvo rizikingas, kitaip sakant „ribinis“ (buvo neblaivios, sudarė intymumo atmosferą). Dauguma nukentėjusiųjų su žagintoju susitiko ne atsitiktinai. Tai rodo nusikaltimo vieta – nukentėjusiosios arba kaltininko butas, bendrabutis, giminių, pažįstamų butas, viešbutis ir pan.“¹²

Šiuolaikinėje visuomenėje pastebima, kad socialiniai psichologiniai seksualinio prievartautojo bruožai šiek tiek pakito. Ir dabar tai dažniausiai vyriškos lyties, dažnai jaunų asmenų daromos nusikalstamos veikos, tačiau nepilnamečių nusikalstamumas šiuose nusikaltimuose sumažėjo. „Dabar nepilnamečiai, taip pat ir mažamečiai dažniausiai patys tampa seksualinių nusikaltimų aukomis. Išžaginių aukomis tampa mergaitės, tačiau tarp seksualinius prievartavimus patyrusių užregistruojama maždaug 40 proc. berniukų; tarp patyrusių tvirkinimą mažamečių asmenų berniukai sudaro iki penktadalio. Nepilnametės mergaitės sudaro maždaug pusę visų užregistruotų nukentėjusiųjų nuo išžaginių ir pasikėsinimų išžaginti. Visa tai atskleidžia pagrindinį šio laikmečio ypatumą – rafinuotų seksualinių potyrių su vaikais siekį, pedofilijos plitimą.“¹³ „Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyse, išžaginius ir kitus seksualinius nusikaltimus vis dažniau padaro ne jauno, o subrendusio amžiaus, netgi pagyvenę asmenys. Taigi be dominuojančio jauno amžiaus (iki 30 metų) nusikaltėlio, daugėja subrendusių (iki 50 metų) bei pagyvenusių asmenų (per 50 metų ir netgi pensinio amžiaus asmenų). Be abejo, šių asmenų socialinė padėtis gali būti ganėtinai gera, išsimokslinimas – kaip ir teisei paklusnių atitinkamo amžiaus piliečių Lietuvoje.“¹⁴

¹⁰ Babachinaitė, G., Jurgelaitienė, G. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 46-47.

¹¹ *Ibid*, p. 48.

¹² Bluvšteinas, J. et. al., *Kriminologija*. Vilnius, 1994, p. 296-297.

¹³ Babachinaitė, G., et. al., *supra note 9*, p. 403.

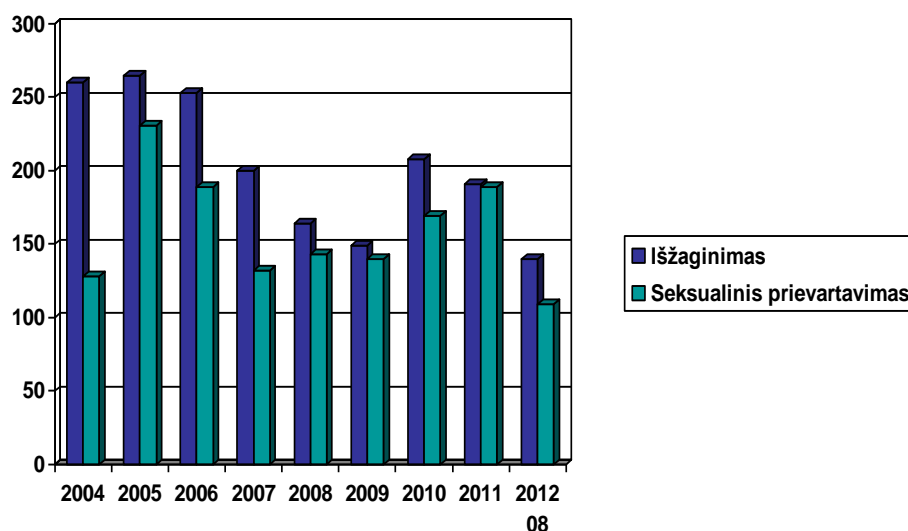
¹⁴ *Ibid*, p. 404.

Registruotų nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pobūdį poreforminiu laikotrupiu rodo šie duomenys¹⁵:

Metai	Išžaginimas	Seksualinis prievartavimas	Privertimas lytiškai santykiauti	Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą	Seksualinis priekabiavimas	Mažamečio asmens tvirkinimas
2004	260	128	10	-	3	46
2005	265	231	5	-	3	57
2006	253	189	10	-	4	69
2007	200	132	2	2	2	49
2008	164	143	6	-	4	55
2009	149	140	9	4	3	60
2010	208	169	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami	4
2011	191	189	19	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami	4
2012	140	109	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami	duomenys nepateikiami

Nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei vidutiniškai sudaro apie 0,5 proc. per vienerius metus užregistruotų nusikalstamų veikų. Pastebėtina, kad Lietuvoje didžiausią registruotų seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų struktūrinę dalį sudaro išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai (apie 80 proc. visų seksualinės prievartos atvejų). Dėl šios priežasties tolesnėje kriminologinėje analizėje didesnis dėmesys skiriamas būtent šioms nusikalstamoms veikoms.

Dinamai atspindėti pateikiama diagrama:

¹⁵ 2004-2009 metų statistiniai duomenys analizuojami vadovaujantis Teisės instituto atliktais moksliniais tyrimais. 2010-2012 metų statistiniai duomenys pateikiami vadovaujantis Informacijos ir ryšių departamento skelbiama oficialia statistine informacija.

Išžaginių (ir seksualinių prievartavimų po 2003 m. gegužės 1 d.) statistikos duomenų analizė rodo, kad šių nusikaltimų dinamiškai būdingas pastovumas ir lėtas bei tolygus didėjimas. Šių nusikalstamų veikų akivaizdus skaičiaus padidėjimas, pastebimas 2004, 2005, 2006 metais, gali būti sietinas su tokiomis aplinkybėmis:

1. „2003 m. įsigaliojus naujiems baudžiamajam kodeksui ir baudžiamojo proceso kodeksams, pasikeitė nusikalstamų veikų registravimo tvarka;
2. pakito nusikalstamų veikų sudėtys: dabartinės išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtys apima kai kurias seksualinės prievartos veikas, už kurias baudžiamoji atsakomybė kildavo pagal kitus senojo baudžiamojo kodekso straipsnius, taip pat anksčiau nekriminalizuotas veikas; dalis nusikalstamų veikų, galiojant senajam BK kvalifikuotų kaip tvirkinamieji veiksmai, remiantis pastarųjų metų teismų praktika, pagal BK 150 str. 4 d. kvalifikuojami kaip mažamečio asmens seksualinis prievartavimas.“¹⁶

Taipogi, atsižvelgiant į tai, kad po 2006 metų, analizuojamų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo, darytinos prielaidos, jog teisinio reglamentavimo prasme, tam įtakos galėjo turėti 2006 m. birželio 22 d. įsigaliojęs BK pakeitimas¹⁷, kuriuo už išžaginimą, seksualinį prievartavimą bei privertimą lytiškai santykiuoti nustatoma atsakomybė ir juridiniam asmeniui. Be to, BK buvo papildyta nauju 151¹ straipsniu, įtvirtinančiu baudžiamąją atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Nemažiau svarbus yra ir 2010 m. liepos 2 d. baudžiamojo įstatymo pakeitimas¹⁸, kuriuo baudžiamoji atsakomybė už mažamečio tvirkinimą, susijusi su laisvės atėmimu, padidinta nuo dvejų iki penkerių metų. Pateiktoje lentelėje matyti, jog būtent 2010 metais mažamečio tvirkinimo atvejų sumažėjo.

Remiantis turimais duomenimis, svarbu palyginti registruotas seksualinės prievartos veikas su įtariamųjų ir nuteistųjų skaičiumi. „2005 - 2009 m. užregistruota 1260 asmenų, įtariamų (kaltinamų) padariusių išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimus. Nuo 2005 m. iki 2007 m. už šiuos nusikaltimus buvo nuteisti 638 asmenys. Lyginant šiuos skaičius su registruotomis nusikalstamomis veikomis, svarbu pažymėti, kad 2005 - 2009 m. užregistruoti 1866 išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai, o įtariamųjų už šiuos nusikaltimus buvo kur kas mažiau (1260).“¹⁹ Nuteistųjų dar mažiau, kaip minėta, 638. Darytina išvada, kad dauguma seksualinės prievartos atvejų tiesiog yra netiriami.

¹⁶ Nikartas, S., *supra note 2*, p. 83-84.

¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 151¹ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 77-2961.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4540.

¹⁹ Nikartas, S., *op. cit.*, p. 84.

Pažymėtina, kad nusikaltimai seksualinio apsiprendimo laisvei laikomi labai latentiniais²⁰, ypač seksualinė prievarta prieš vaikus. Todėl, manytina, kad tiek pateikiama oficiali statistika, tiek atliekami tyrimai, nėra visiškai tikslūs ir neatspindi realios situacijos. Remiantis viktimologinių tyrimų duomenimis manytina, kad realių seksualinės prievartos atvejų gali būti dešimtimis kartų daugiau nei oficialiai registruotų.²¹

Apibendrinant galima pasakyti, kad vadovaujantis oficialios statistikos duomenimis, registruotų seksualinės prievartos nusikaltimų dinamika pasižymi pastovumu, mažais didėjimo tempais, nepastebima didelių nusikalstamų veikų skaičiaus šuolių. Šios nusikalstamos veikos vidutiniškai sudaro apie 0,5 proc. per vienerius metus užregistruotų visų nusikalstamų veikų. Pastebėtina, kad sąlyginai kitų nusikaltimų kontekste, nusikalstamų veikų seksualinio apsiprendimo laisvei paplitimas nėra didelis. Tačiau, įvertinus šių nusikalstamų veikų latentiniškumą ir tai, kad dauguma jų nėra tiriamos, nusikalstamų veikų seksualinio apsiprendimo laisvai analizė nepraranda savo aktualumo.

1.2. Priežastingumas

Nusikalstamų veikų seksualinio apsiprendimo laisvei kriminalinėje charakteristikoje nemažiau svarbu atskleisti priežastis, kodėl šios nusikalstamos veikos yra daromos. V. Justickis, analizuodamas kriminalinės prievartos priežastis plačiąja prasme, teigia, kad kriminologijai svarbios ne tiek prievartos priežastys, o įstatymo uždraustos prievartos formos.²² Mokslininkas mano, kad siekiant rasti kriminalinės prievartos priežastis, pirmiausiai reikia nagrinėti prievartos kriminalizavimo procesus, t. y. kodėl tam tikros prievartos rūšys yra kriminalizuojamos – draudžiamos baudžiamojo įstatymo priemonėmis. „Ypač yra svarbu ištirti įvairiausias socialinius, psichologinius ir kitus mechanizmus, kurie reguliuoja potencialią kriminalinę prievartą.“²³ Pats priežastingumas yra suprantamas kaip „objektyviai egzistuojantis genetinis ryšys, dviejų ar daugiau reiškinių, procesų, kurių vienas (priežastis) lemia antrą (pasekmę), tarpusavio priklausomybę.“²⁴ „Priežastingumas kriminologijoje rodo, kad nusikalstamumo priežastys yra sudėtinga tarpusavyje susijusių socialinių reiškinių, procesų

²⁰ Pagrindinės seksualinės prievartos latentiniškumo priežastys: nepasitikėjimas policija ir kitomis visuomenės institucijomis, visuomenėje vyraujantys stereotipai bei psichologinių traumų, kurias patiria seksualinės prievartos aukos, padariniai (baimė, gėda ir pan.).

²¹ Nikartas, S., *supra note 2*, p. 84.

²² Justickis, V. *Kriminologija*, 1 dalis. Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 412.

²³ *Ibid.*

²⁴ Babachinaitė, G., *et. al.*, *supra note 9*, p. 403.

visuma, o priežastinis jų ir nusikalstamumo ryšys yra daugiareikšmio, tikimybinio ir informacinio pobūdžio.²⁵

Kalbant apie seksualinių nusikaltimų priežastingumą, pirmiausiai išskirtina tai, jog daugelis vyrų (vaikinių), ypač žaginimo atvejais, elgiasi labai ciniškai. Tai rodo, kad pagrindinis nusikalstamo elgesio motyvas yra ne seksualinio poreikio tenkinimas, o savotiškas seksualinis chuliganizmas, demonstruojamas nusikaltimo bendrininkų vienu kitiems, nes šie nusikaltimai, ypač nepilnamečių, dažnai daromi grupėmis.²⁶ Nepilnamečiai siekia įsitvirtinti joje ir demonstruojant jėgą, pažeminti auką. Manytina, kad svarbu pažymėti ir tokias priežastis, kaip deviantinis elgesys: narkotikų ir kitų psichotropinių medžiagų, alkoholio vartojimas, liguistas poreikis patenkinti lytinę aistrą. Taipogi, mokslinėse diskusijose dažnai keliamas klausimas, kiek seksualinių nusikaltimų atvejais yra kalta pati auka, t. y. ar nusikalstamų veiksmų priežastingumas gali būti sąlygotas aukos. Neretai, nukentėjusios elgiasi provokuojančiai, tačiau autorės nuomone, net ir esant tokiam elgesiui, apie aukos kaltumą kalbėti negalima. Preziumuojama, kad kiekvienas asmuo turi suprasti prievartinių seksualinių santykių draudžiamumą ir baudžiamumą, todėl nusikalstamas elgesys priklauso nuo pačio asmens valios ir pasirinkimo, bet ne nuo provokuojančio elgesio. Kitaip tariant, asmuo neatleidžiamas nuo atsakomybės, jeigu sąmoningai gali pasirinkti kitokį elgesį nei nusikalstamą.

L. B. Schlesinger pateikia seksualinės prievartos prieš vaikus priežastis. Mokslininkas teigia, jog daugiausiai paaiškinimų siejasi su psichologine sritimi.²⁷ Vadovaujantis psichoanalitinėmis teorijomis, seksualinės prievartos prieš vaikus priežastys yra skirstomos į tokias kategorijas:

1. psichologinės patologijos ir asmens charakteris;
2. deviantinis seksualinis susijaudinimas;
3. vaikystėje patirta seksualinė viktimizacija;
4. socialinis nepilnavertiškumas;
5. disfunkcinės šeimos.

Kai sociologai susirūpino seksualinės prievartos prieš vaikus problemomis ir priežastimis, jie įtraukė:

1. socialines nuostatas, pirmiausiai susijusias su patriarchyline socialine sistema;
2. lytinių santykių vaidmenį socializacijoje;
3. vaikų pornografiją.

Autorė mano, jog daugelį išvardytų priežasčių galima traktuoti ir kaip sąlygojančias kitas nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei, ne tik nukreiptas prieš

²⁵ Babachinaitė, G., *et. al.*, *supra* note 9, p. 166.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Schlesinger, L.B. *Serial offenders: current thoughts, recent findings*, 2000, p. 33.

vaikus. Psichologinės patologijos ir asmens charakteris (padidėjęs agresyvumas, keršto siekimas, priešiškus moterų giminei ir pan.) gali sąlygoti išžaginimo, seksualinio prievartavimo riziką. Manytina, kad galimai tarpusavyje susiję deviantinis seksualinis susijaudinimas ir vaikystėje patirta seksualinė prievarta, taipogi įtakoja ne tik prievartą, nukreiptą prieš vaikus, bet ir prieš suaugusius asmenis. Ne retai, seksualinę prievartą vaikas gali priimti kaip normalią elgesio normą, tokiu būdu iškreiptai suprasdamas seksualinius santykius. Viso to pasekmės pastebimos ateityje, suaugus naudojama seksualinė prievarta prieš kitus. Yra svarbu ir moralinis aspektas. Abejotina, ar vaikas, su seksualiniais santykiais susipažinęs per anksti, naudojant prievartos, smurto, tvirkinimo elementus, užaugs su vertybiniu požiūriu į seksualinius santykius. Taipogi, vaikystėje patirta seksualinė viktimizacija, manytina, suaugus, gali pasireikšti keršto siekiu.

Socialinis nepilnavertiškumas ir gyvenimas disfunkcinėje šeimoje taip pat yra labai susiję faktoriai, sąlygojantys menką asmens brandą, suvokimą apie vertybinius, galimus ar negalimus dalykus, jų baudžiamumą. Dažnai nepilnavertiškumas veda prie siekio pademonstruoti save prievarta ir jėga.

Dr. A. N. Groth savo knygoje „Vyrai, kurie prievartauja“²⁸, išskyrė tris bendrus prievartavimo tipus: piktas prievartavimas, stiprus, galią rodantis prievartavimas ir sadistinis prievartavimas. Groth teigia, kad tokiais užpuolimais pažeidėjas trokšta ne nuskriausti savo auką, bet turėti ją seksualiai. Seksualumas tampa priemone kompensuoti nepilnavertiškumo jausmą ir padeda išreikšti savo gebėjimą vyrauti, būti stipriu, kontroliuoti, valdyti, parodyti savo identitetą ir galimybes. Prievartautojo siekis yra seksualinė pergalė ir jis naudoja tiek jėgos, kiek jos reikia pasiekti savo tikslui. Groth taip pat pasakoja ir apie darbą su prievartautojais, kurio metu jis išsiaiškino, jog daugelis jų yra patyrę seksualines traumas per savo augimo, formavimosi metus ir, kad nei vienas jų nesikreipė pagalbos.

Akivaizdu, jog Groth pateikta teorija yra artima išdėstytoms L. B. Schlesinger seksualinės prievartos priežastims. Manytina, jog išskirtą pikto prievartavimo tipą galima sieti su asmens charakterio (agresyvumo) priežastimi bei vaikystėje patirta seksualine viktimizacija, galią rodantį prievartavimą su socialiniu nepilnavertiškumu, o sadistinį – su psichologinėmis patologijomis ir deviantiniu seksualiniu susijaudinimu.

Darytina išvada, kad dauguma nusikalstamų veikų seksualinio apsišprendimo laisvei priešasčių yra psichologinės, sąlygotos tokių veiksnių kaip vaikystėje patirta seksualinė viktimizacija, socialinis nepilnavertiškumas, augimas disfunkcinėje šeimoje ir kt. Seksualinė prievarta pasirenkama kaip priemonė išreikšti gebėjimą vyrauti, būti stipriu, valdyti.

²⁸ Turvey, B. *Criminal profiling*. 2001, p. 309.

2. PROBLEMINIAI NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI ASPEKTAI (TEORIJA IR PRAKTIKA)

1961 m. BK baudžiamąją atsakomybę už visas prievartinio lytinio santykiavimo ir lytinės aistros tenkinimo formas numatė viename BK 118 straipsnyje. Tuo tarpu 2000 m. BK baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, numato dviejuose BK straipsniuose - 149 (išžaginimas) ir 150 (seksualinis prievartavimas). Paminėtina, kad naujajame BK neliko atitinkamų straipsnių, pavyzdžiui, numatančių baudžiamąją atsakomybę už lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (BK 120 straipsnis), vyro lytinį santykiavimą su vyru (BK 122 straipsnis). Svarbu yra tai, jog pasikeitus BK straipsniams, kriminalizuojantiems nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei, pasikeitė ir šių nusikaltimų sudėčių požymiai: išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtyse atsirado tokie požymiai kaip „lytinės aistros tenkinimas“, „išžaginimas ar seksualinis prievartavimas kitaip atimant galimybę priešintis“. Atsisakyta kai kurių kvalifikuojančių požymių, pavyzdžiui, „išžaginimas padarytas asmens anksčiau padariusio tokį nusikaltimą“.²⁹ Pasikeitė nukentėjusiojo požymių formulavimas - vietoj termino „nukentėjusioji“ įstatymas vartoja terminą „nukentėjusysis asmuo“. Tad akivaizdu, jog priėmus naująjį BK tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje tapo būtina kai kurių seksualinių nusikaltimų sudėties bei kvalifikuojančiųjų požymių analizė. Šia mokslinio darbo dalimi siekiama atskleisti teorinius ir praktinius, mažiau analizuotus nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei baudžiamuosius aspektus, susijusius su analizuojamų nusikaltimų sudėties ir kvalifikuojančiais požymiais, keliančiais daugiausiai problemų šių dienų teismų praktikoje. Be to, bus pateikiami teorinių nuostatų taikymo pavyzdžiai ir kvalifikavimo problemų sprendimai.

2.1. Amžiaus, kaip nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei objektyviojo požymio probleminiai aspektai

2.1.1. Seksualinės neliečiamybės amžius

Lietuvoje pastebimos skirtingos amžiaus ribos, reglamentuojant atitinkamas gyvenimo sritis. Pavyzdžiui, asmens tapatybės kortelė įgyjama šešiolikos metų, rinkimuose galima dalyvauti sulaukus aštuoniolikos, taip pat pastaroji amžiaus riba yra nustatyta ir asmenims, kurie nori sudaryti santuoką. Šiuo aspektu svarbu pažymėti, jog norinčio tuoktis

²⁹ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 22.

anksčiau asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais, o nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui nesulaukusiam šešiolikos metų.³⁰ Dėl amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su vaiku užtraukia baudžiamąją atsakomybę, nuolat vyksta diskusijos. Pastebėtina, jog nuomonė dėl amžiaus ribos, vyraujanti baudžiamosios teisės justicijoje, dažnai prasilenkia su šių dienų visuomenės ar individualia nuomone. Remiantis Šiaulių universiteto mokslininkų atliktu tyrimu apie paauglių požiūrį į anstyvus lytinius santykius, „iš visų (78) tyrime dalyvavusių vaikų, seksualinės patirties turi daugiau negu pusė (51, 28%), o iš visų (67) merginų – ketvirtadalis (23,37%).“³¹ Dauguma tyrimo dalyvių pirmąją seksualinę patirtį įgijo būdami 15-16 metų. Tokie tyrimo duomenys patvirtina, kad pirmoji seksualinė patirtis įgyjama vis jaunesniame amžiuje ir, kad su kiekviena jaunesne karta seksualinių santykių pradžia ankstėja.

„Seksualinis neliečiamumas – tai vaiko saugumas nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti jo normaliam psichiniam ir fiziniam vystymuisi.“³² Visišką seksualinio apsiprendimo laisvę asmuo įgyja tik sulaukęs atitinkamo amžiaus, kadangi yra preziumuojama, jog asmuo iki tam tikro amžiaus yra seksualiai neliečiamas, nes jis nėra pakankamai subrendęs lytininiams santykiams ir negali tinkamai suvokti jų esmės. „Kai kur Jungtinėse Valstijose bet koks seksualinis kontaktas su nepilnamečiu iki 18 metų amžiaus yra griežtai baudžiamas.“³³ Europos šalyse į tai žiūrima atlaidžiau.³⁴ „1860 metais Didžiojoje Britanijoje su vaikais buvo galima santykiuoti nuo 12 metų amžiaus, tačiau kilus visuomenės pasipiktinimui dėl tokio vaikų išnaudojimo po daugiau nei dvidešimties metų ši riba buvo pakelta iki 16 metų.“³⁵ Vadovaujantis anksčiau galiojusiu Lietuvos baudžiamuoju įstatymu³⁶, asmenys, sulaukę santuokinio amžiaus (18 metų), buvo laikomi lytiškai subrendusiais, o nesulaukę 14 metų – lytiškai nesubrendusiais. Lytinis subrendimas ar nesubrendimas nustatomas remiantis teismo medicinos išvada. Galima teigti, jog seksualinės neliečiamybės amžiumi buvo laikoma 14 metų riba. „Tuo tarpu nepilnamečio lytinis santykiavimas su nepilnamečiu, kai jie abu turi 16 metų, nusikaltimu laikomas tik tuo atveju, jei vienas iš jų yra lytiškai nesubrendęs. Jei abu nepilnamečiai yra lytiškai nesubrendę, bet turi 16 metų, jie abu buvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn.“³⁷

³⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnis. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³¹ Juodraitis, A., Pocevičienė, R. Paauglių požiūris į ankstyvus lytinius santykius. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2008, Nr. 2 (18). p. 119.

³² Prof. dr. O. Fedosiuko paskaitų tezės.

³³ Ginaitė, D. *Seksualinė prievarta prieš vaikus, jos formos ir atsakomybė už ją pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą*, Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2011, p. 16.

³⁴ Larsson, I. *Child sexuality and sexual behavior*. Expert report. 2001.

³⁵ Ginaitė, D., *op. cit.*, p. 16.

³⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“. *Vyriausybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.

³⁷ Bieliūnas, E., et. al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 215.

Šiandien dėl seksualinės neliečiamybės amžiaus Lietuvoje vyksta aktyvios diskusijos. LAT teisėjų senato nutarimo Nr. 49³⁸ 4 punkte yra išaiškinta, jog lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas abipusiu sutikimu, jei tai darantiems asmenims yra suėję 14 metų, nėra nusikaltimas. „Vis gi buvo keliamas klausimas, ar nepadidinti šios ribos iki 16 metų. Buvusi vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė teigė, kad ši riba turi būti padidinta iki 16 ar bent jau iki 15 metų.“³⁹ Taipogi, 2009 m. liepos 23 d. Seime buvo užregistruotas įstatymo projektas⁴⁰ (D. Teišerskytės ir S. Stomos), kuriuo siūloma papildyti LR BK 151² straipsniu, kuriame būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą su jaunesniu nei 16 metų asmeniu. Ši baudžiamoji įstatymo pataisa buvo priimta LR BK 151¹, 153 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu.⁴¹ Buvo kriminalizuotas pilnamečio asmens lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su jaunesniu negu šešiolikos metų amžiaus asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių, taip seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą padidinant iki šešiolikos metų. Pažymėtina, kad panaši norma jau egzistavo sovietiniais metais – lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (1961 m. BK 120 str.). „Viena vertus, tam tikrais atvejais tokie veiksmai iš tikrųjų gali kelti grėsmę ar pakenkti nepilnamečio asmens psichiniam, dvasiniam ar net fiziniam vystymuisi. Kita vertus, nustačius baudžiamąją atsakomybę apskritai už savanorišką lytinį santykiavimą su asmeniu, sulaukusi 14 metų, bet dar neturinčio 18 metų, praktikoje gali atsirasti daug teisės požiūriu kurioziškų atvejų, kai, pavyzdžiui, sutuoktinei nepilnametei tapus nėščia, reikėtų spręsti tokios sutuoktinės vyro atsakomybės už lytinius santykius su savo žmona klausimą.“⁴² Kitaip tariant, šia norma vaiką iki 16 metų stengiamasi apsaugoti nuo ankstyvo įtraukimo į seksualinį gyvenimą, tačiau baudžiamosios atsakomybės subjektas šiuo atveju yra tik pilnametystės sulaukęs asmuo. Iš to išeity, jog nepilnamečių tarpusavio seksualiniai santykiai abipusiu sutikimu nėra nusikalstama veika. Tačiau, pavyzdžiui, santykiai tarp 15 ir 18 metų asmenų abipusiu sutikimu, jau yra draudžiami. „Be to, neaiškumų kiltų ir vertinant nepilnamečių veiksmus, jei jie abipusiu sutikimu vienas su kitu atliko lytinį aktą, nes tokiu atveju abu nepilnamečius reikėtų pripažinti nusikalstamos veikos vykdytojais ir kartu nukentėjusiais nuo tokios nusikalstamos veikos.“⁴³ Kaip teisingai pabrėžia A. Abramavičius ir G. Švedas, asmens fizinis ir psichinis išsivystymas, socialinė branda „yra vertinamojo pobūdžio ir iš dalies priklauso

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, Nr. 22.

³⁹ Žekas, T., *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas. 2011, p. 44.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 09 26]:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349786&p_query=&p_tr2=2>.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4540.

⁴² Žekas, T., *supra note* 39, p. 45.

⁴³ *Ibid.*

nuo pareigūno ir teismo, taikančio BK normą, valios. Šiuos kriterijus nustatyti itin sunku ne tik teisininkams, bet ir specialistams bei ekspertams.⁴⁴ Autorė pritaria ankstesniuose moksliniuose darbuose išsakytai nuomonei⁴⁵, kad toks baudžiamojo įstatymo pakeitimas įvedė daugiau diskusijų ir teorinės painiavos nustatant vaiko seksualinės neliečiamybės amžių Lietuvoje, nei davė praktinės naudos ginant vaikus nuo seksualinės prievartos. Siekiant išvengti subjektyvumo, kuomet yra vertinamas tam tikro amžiaus nesulaukusio asmens psichinis ar fizinis išsivystymas bei kitos aplinkybės, minėti autoriai siūlė seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą sumažinti iki 12-13 amžiaus, t. y. numatyti baudžiamąją atsakomybę už bet kokius seksualinius santykius su tokiu asmeniu, nevertinant jo subrendimo ir duoto sutikimo.⁴⁶ Taip pat sutiktina su minėtųjų mokslininkų požiūriu, pagal kurį siūloma kriminalizuoti seksualinius santykius su šešiolikmečiu (išskyrus santuokinius santykius ar kitokį lytinės aistros tenkinimą), panaudojant apgaulę, padarant rimtą žalą asmens interesams, neatsargiai klystant dėl nepilnamečio asmens amžiaus ir pan.

„Kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra nustatyta, jog bet kokie santykiai su asmenimis iki tam tikro amžiaus pripažįstami išžaginimu arba seksualiniu prievartavimu. Pagal Jungtinių Valstijų įstatymus (pvz. Ohajo valstijoje) ir Anglijos tiesę išžaginimu ar seksualiniu prievartavimu pripažįstami net ir savanoriški santykiai su asmeniu, nesulaukusiu 13 metų.“⁴⁷ Sutiktina su anksčiau šį klausimą analizavusių autorių nuomone⁴⁸, kad tokios aiškios normos įtvirtinimas yra teigiamas įstatymų leidėjo žingsnis, kadangi šiuo atveju kitos aplinkybės tampa nesvarbios (partnerio amžius, nukentėjusiojo subrendimas, sutikimas ir pan.). Šiuo atveju svarbus tik nukentėjusiojo amžius.

„Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas ragina visas valstybes nustatyti savo įstatymuose tikslų amžių, nuo kada vaikai gali apsispręsti turėti seksualinius santykius, tačiau tą amžiaus ribą siūlo pasirinkti kuo didesnę“⁴⁹, ji turėtų būti artima vaiko sampratai, numatyta Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje (18 m.)⁵⁰ Seksualinės neliečiamybės amžiaus ribos didinimas, suponuoja mintį ne apie vaikų seksualinio gyvenimo reguliavimą, tačiau apie siekį kovoti su seksualine prievarta ir išnaudojimu. Tą pažymi ir Anglijos Lordų rūmai, jų teigimu, labai svarbu atskirti prievartą nuo jaunų žmonių seksualinio gyvenimo.⁵¹ „Europos Sąjungos

⁴⁴ Abramavičius, A., Švedas, G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*. 2008, Nr. 66 (1): 13.

⁴⁵ Ginaitė, D., *supra note* 33, p. 19.

⁴⁶ Abramavičius, A., Švedas G., *supra note* 44, p. 12.

⁴⁷ Ginaitė, D., *op. cit.*, p. 17.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*, p. 18.

⁵⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

⁵¹ House of Lords. Prosecuting Children under s. 5 of the Sexual Offences Act 2003. 2008 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 08 15]

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcriml72&div=79&collection=journals&set_as_cursor=0&

valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtinta baudžiamosios atsakomybės už neprievartinius seksualinius santykius amžiaus riba dažniausiai yra 15-16 metų⁵².

Lietuvos nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO) „specialistų apklausa rodo, kad daugumos jų nuomone tinkamiausia lytinių santykių pradžios riba yra 17-18 metų (kai kurie nurodo, kad ši amžiaus riba prasideda nuo tada, kai asmuo pats save gali materialiai išlaikyti ir prisiimti visą atsakomybę už pasekmes). Joks asmens sutikimas, jam nesant pilnamečiu, neturėtų būti vertinamas kaip galiojantis.“⁵³ Tuo tarpu, vadovaujantis nurodytu šaltiniu, pusė Belgijos NVO specialistų mano, kad 15-16 metų amžiaus riba yra tas laikas, kai asmuo jau gali savarankiškai apsispręsti dėl lytinių santykių su suaugusiuoju (ir tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės). Kiti mano, kad nepilnametis su nepilnamečiu lytiškai santykiauti gali ir anksčiau. O tuo atveju, jei nepilnametė seksualiai bendrauja su pilnamečiu, turėtų būti atitinkamas amžiaus skirtumas tarp jų (3-5 m.). Taigi pastebima, kad Lietuvos ir Belgijos NVO specialistų nuomonės dėl amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su vaiku neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, išsiskyrė. Belgų specialistai pritaria visuotinai paplitusiai 15-16 metų ribai, o lietuviai specialistai linkę šią ribą padidinti.

Autorė pritaria pastaruojų metu vis populiarėjančiai visuomenės nuomonei dėl tam tikro amžiaus skirtumo nustatymo tarp partnerių. Pavyzdžiui, 35 metų vyro lytinis santykiavimas su šešiolikmete, netoleruojams visuomenėje (nors yra nebaudžiamas), o tos pačios šešiolikmetės lytinis santykiavimas su kitu pilnamečiu vyru (sakykime, devyniolikmečiu) yra toleruojamas. Atsižvelgiant į tai, yra logiškas siūlymas nustatyti amžiaus terminą, kuris gali skirti partnerius, sprendžiant apie jų santykių teisėtumą, kai vienas iš jų nepilnametis. Būtent amžiaus skirtumo nustatymas tarp partnerių buvo įtvirtintas ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme. BK 151¹ straipsnis buvo papildytas penktąja dalimi⁵⁴, kurioje numatyta, jog to paties straipsnio pirmoje dalyje numatyti veiksmai (pilnamečio asmens lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių), nelaikomi nusikaltimu, jeigu tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo. Manytina, kad konkrečiu atveju gali būti sunku įvertinti koks amžius tarp partnerių nėra didelis, arba įvertinti dvasinės ir fizinės brandos skirtumus. „Įstatymo leidėjo palikta diskrecija teismui vertinti

men_tab=srchresults&terms=(Prosecuting AND Children AND under AND s. AND 5 AND of AND the AND Sexual AND Offences)&type=matchall>.

⁵² Ginaitė, D. *supra note* 33., p. 18.

⁵³ Žekas, T., *supra note* 39, p. 46.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4540.

amžiaus skirtumus, kartu įtvirtino būtinumą kiekvienu konkrečiu atveju kreiptis į specialistus, kas gali apsunkinti ir vilkinti bylos išsprendimą.⁵⁵

„Nors visuomenėje lytiniai santykiai tarp vaiko ir suaugusio nėra toleruojami, visuotinai nėra sutarta, kodėl. Standfort tyrimo metu apklausė 119 asmenų, kurie dar būdami vaikai turėjo lytinių santykių su suaugusiais. Jis nustatė, kad jokios žalos jie dėl to nepatyrė. Priešingai, tokie žmonės tapo tikresni dėl to, ko nori.“⁵⁶ Autorė mano, jog tokių tyrimo rezultatų nereikėtų suabsoliutinti. Kita vertus, jei vaikas nėra verčiamas, turi jį palaikančią šeimą, turi adekvačių seksualinių žinių ir sutinka, tokiu atveju lytiniai santykiai tarp vaiko ir suaugusiojo neturėtų būti laikoma patologija. Taipogi, manytina, kad ateityje visuomenė tokius santykius toleruos.

Siekiant išsamesnės seksualinės neliečiamybės amžiaus analizės, svarbu pateikti ir teismų praktikos pavyzdžių, susijusių su šiuo klausimu. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo nuosprendžiu S. K. buvo nuteistas už tai, kad „<...> jis turėdamas tikslą tenkinti lytinę aistrą su nepilnametėmis <...> ir pasinaudodamas jų pačių pasiūlymais bei sutikimu tai daryti savo noru <...> daugiau kaip šešis kartus tenkino su jomis savo lytinę aistrą oraliniu ir kitokiu būdu, glostė nukentėjusiųjų kūnus ir masturbavosi ...“⁵⁷ Tokiu būdu S. K. pažeidė nepilnamečių nukentėjusiųjų E. K. bei A. S. seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Nuteistasis apskundė nuosprendį, pažymėdamas, kad nepilnametės nėra savarankiškos, jas galima suvilioti materialiais dalykais, nes jos dirbo prostitutėmis, todėl visada galėjo užsidirbti joms reikalingų pinigų. Jos visada turėjo apsisprendimo laisvę ką daryti, o jis pats niekada nesiūlė ir neteikė atlygio. Atsižvelgiant į tai, nuteistojo įsitikinimu, jo veiksmuose nėra nusikaltimo, numatyto LR BK 151¹ str. 1 d. Vilniaus apygardos teismas atmetė tokius nuteistojo argumentus, vadovaudamasis specialisto išvada, teismo psichiatrijos, psichologijos ekspertizės aktu. Iš byloje nustatytų aplinkybių matyti, kad lytinę aistrą apeliantas tenkino pačių nukentėjusiųjų noru ir sutikimu. Kaip pagrįstai nustatė pirmosios instancijos teismas, S. K., priešingai, nei nurodyta apieliaciniame skunde, suprato, kad nukentėjusiųjų sutikimas kitaip tenkinti lytinę aistrą buvo pasiektas už pinigus, už galimybę pasilikti pas nuteistąjį bute, gauti maisto ir pan., t. y. nuteistasis suvokė, jog nukentėjusiosios nėra savarankiškos, jas galima suvilioti materialiais dalykais ir tuo naudojosi. „Kaip teisingai nustatyta skundžiamame nuosprendyje, nusikalstamos veikos padarymo metu E. K. dar nebuvo 14 metų, tačiau šiuo atveju dėl nukentėjusiosios fizinio ir psichinio išsivystymo bei patirties suvokiant lytinio santykiavimo prasmę ir socialinę reikšmę, nėra pagrindo teigti, jog S. K. veikoje buvo išžagavimo ar seksualinio prievartavimo požymių. Teismo medicinos specialisto išvadoje konstatuota, kad E. K. žinios apie intymius santykius

⁵⁵ Žėkas, T., *supra note* 39, p. 48.

⁵⁶ Žėkas, T., *op. cit.*, p. 48-49.

⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. liepos 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-533-2011.

ganėtinai išsamios, ji teisingai nurodo jų biologinę reikšmę bei pasekmes. Ji formaliai teisingai paaiškina skirtumą tarp prievartinių ir neprievartinių lytinių santykių, nors juridiniu požiūriu seksualinės prievartos įvertinti ir negali.“⁵⁸

Kitoje 2003 metų byloje baudžiamojoje byloje „O. R. Buvo kaltinamas pagal 1961 m. BK 120 straipsnį dėl lytinio santykiavimo su lytiškai nesubrendusiu asmeniu. Jis ne mažiau kaip penkis kartus lytiškai santykiavo su keturiolikmete R. G. ir kaltinamasis, ir nukentėjusioji parodė, kad visus kartus lytiškai santykiavo abipusiu sutikimu ir jokios prievartos nenaudojo. Tačiau iš teismo medicinos ekspertizės išvadų matyti, kad R. G. yra lytiškai nesubrendusi. Šiaulių apylinkės teismas dėl pateikto kaltinimo O. R. išteisino. Teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad BK 120 straipsnyje numatytos veikos nusikalstamumas, įsigaliojus naujam BK, yra panaikintas.“⁵⁹ Nuo 2010 liepos 20 dienos, tokia veika kvalifikuotina pagal 151¹ str. 1 d.

Lietuvos apeliacinis teismas, 2011 spalio 6 d. Vilniaus apygardos teismo nuosprendį, kuriame R. V. ir K. S. buvo nuteisti pagal BK 149 str. 4 d. ir 150 str. 4 d., perkvalifikavo kaip vieną tęstinę nusikalstamą veiką į 151¹ str. 1 d. „Nuteistojo R. V. prašymu surasti merginą lytiniam santykiams, nuteistoji K. S. internetinėje svetainėje susipažino su mažamete R. G. <...> ir įkalbėjo ją susitikti. <...> R. V. ir K. S., veikdami bendrininkų grupe, patys būdami pilnamečiais ir žinodami, kad R. G. yra jaunesnė negu 16 metų amžiaus, tenkino su ja savo lytinę aistrą, K. S. laižė nukentėjusiosios lytinius organus, o R. V. su R. G. lytiškai santykiavo. Tęsdami šią nusikalstamą veiklą <...> vėl tenkino savo lytinę aistrą, būdami nuogi bučiavo ir rankomis glamonėjo R. G. kūną, įkalbinėjo ją tenkinti jų lytinę aistrą, K. S. savo veiksmais ir žodžiu įtikinėjo nukentėjusiąją lytiškai santykiauti su R. V., o R. V. su R. G. lytiškai santykiavo.“⁶⁰ Aukštesnės instancijos teismas konstatavo, kad tokiu būdu R. V. ir K. S., veikdami bendrininkų grupe, būdami pilnamečiai, R. V. lytiškai santykiavo, be to, R. V. ir K. S. ir kitaip tenkino lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu nesant išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių.

Ne mažiau svarbi yra ir LAT 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis, kurioje pirmosios instancijos teismas, M. M. du kartus lytiškai natūraliu būdu santykiavusį su mažamete (trylikos metų) nuteisė pagal LR BK 153 str., kadangi lytiniai santykiai tarp jų vyko abiejų iniciatyva, esant mažamečio sutikimui, duotam sąmoningai ir suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą pagal prokuroro apeliacinį skundą, konstatavo, „kad šiuo atveju vien nukentėjusiosios sutikimo lytiniam santykiams nepakanka, nes mažametės nukentėjusiosios sutikimas lytiniam santykiams nebuvo sąmoningas ir duotas

⁵⁸ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. liepos 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje, *supra note 57*.

⁵⁹ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note 32*.

⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012.

suvokiant tokių veiksmų reikšmę, todėl M. M. veiksmai turi būti kvalifikuojami pagal BK 149 straipsnio 4 dalį.⁶¹ Kasacinės instancijos teismas pateikė svarbų paaiškinimą, kad „Pagal ankstesnę teismų praktiką tokie veiksmai, kai lytiškai santykiaujama su mažamečiu jam sutinkant, ir teismas, įvertinęs to asmens brandą, padarė išvadą, kad sutikimas yra sąmoningas ir duotas suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę, buvo laikomi mažamečio asmens tvirkinimu ir kvalifikuojami pagal BK 153 straipsnį. Pirmosios instancijos teismas kvalifikuodamas M. M. veiksmus pagal BK 153 straipsnį, neįvertino, kad 2010 m. liepos 2 d. įstatymu buvo papildytas ir pakeistas BK 151¹ straipsnis. Pagal 151¹ straipsnio 1 dalį atsako pilnametis asmuo, lytiškai santykiavęs ar kitaip tenkinęs lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių. M. M. veika atitinka BK 151¹ straipsnio 1 dalį.“⁶²

Apibendrinant galima teigti, jog nėra vieningos nuomonės, nuo kurios amžiaus ribos asmuo yra brandus lytiniam santykiams. Pastebima, kad išsisikiria tiek atskirų valstybių nuomonė šiuo klausimu, tiek visuomenės ir įstatyminio reglamentavimo. Atsižvelgiant į BK nuostatas bei į teismų praktiką, darytina išvada, jog visišką seksualinę neliečiamybę Lietuvoje turi vaikai iki 14 metų. Kitais atvejais veikos baudžiamumas priklauso nuo nukentėjusiojo ir kaltininko tarpusavio santykių, amžiaus skirtumo ir sutikimo buvimo ar nebuvimo. Svarbu yra tai, jog seksualinių santykių pradžia vis ankstėjant, teismų praktikoje kyla problemų sprendžiant sutikimo bei pačios lytinės brandos klausimą. Taipogi, kaip turėtų būti kvalifikuojami veiksmai, jeigu nukentėjusysis asmuo yra jaunesnis negu 14 metų amžiaus, bet galimai, savo sutikimu lytiškai santykiavo. Pastebima, jog šiai problemai išspręsti tapo reikšmingas 2006 metų BK pakeitimas⁶³, įtvirtinęs naują 151¹ straipsnį, nustatantį baudžiamąją atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą.

2.1.2. Mažametystė kaip bejėgiškumo būklės požymis

Atsižvelgiant į tai, kad mažamečiai asmenys dėl savo fizinės ir psichinės būklės yra lengvai pažeidžiami, o šių dienų visuomenėje seksualinių potyrių su vaikais siekis bei pedofilija plinta, nemažiau vertas analizės yra ir mažametystės, kaip bejėgiškumo būklės požymis. „Baudžiamojoje teisėje preziumuojama, kad mažamečiai asmenys yra bejėgiškumo būklėje ir jų duodamas sutikimas lytiniam santykiams nėra juridškai reikšmingas ir neapsaugo jų partnerio

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 6 d. nutartis Nr. 2K-527/2011.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 6 d. nutartis, *supra* note 61.

⁶³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151-1 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 77-2961.

nuo atsakomybės. Tačiau ši taisyklė nėra absoliuti ir gali būti paneigta ypatingose bylose, kai mažametis vaikas yra pakankamai fiziškai ir lytiškai išsivystęs bei pats rodo iniciatyvą lytiniam santykiams.⁶⁴

Pasinaudojimo bejėgiška nukentėjusiojo būkle požymis yra įtvirtintas tik išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse. „Lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle yra tada, kai lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas įvyksta išoriškai nenaudojant jokių veiksmų nukentėjusiojo valiai palaužti ar pasipriešinimui įveikti, tačiau, kita vertus, negaunamas nukentėjusiojo asmens sutikimas lytiškai santykiauti ar lytinei aistrai tenkinti dėl prižasčių, susijusių su nukentėjusiojo fizine ar psichine būkle.“⁶⁵ Baudžiamosios teisė doktrinoje teigiama, „jog pasinaudojimas bejėgiška asmens būkle yra tada, kai nukentėjusysis dėl psichinės ar fizinės būklės arba nesupranta, nesuvokia su juo atliekamų veiksmų prasmės, reikšmės, arba nors ir supranta, tačiau dėl fiziologinių prižasčių negali priešintis ar net išreikšti savo nuomonės, nei sutikimo, nei nesutikimo.“⁶⁶ O. Fedosiukas⁶⁷ išskiria fizinį bejėgiškumą, kurį gali nulemti invalidumas, nesąmoninga būseną, išsekimas, sužeidimas, apsvaigimas, aklumas, gilus miegas ir pan.; bei psichinį bejėgiškumą, pasireiškiantį negalėjimu suprasti ketinimų lytiškai santykiauti faktinės ar socialinės prasmės. Toks negalėjimas gali būti nulemtas dviejų veiksnių: 1) psichinės ligos ar sutrikimo; 2) amžiaus (mažametystės arba gilos senatvės).

Kalbant apie itin kvalifikuotą išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtį, t. y. šių veikų naudojimą prieš mažametį, yra svarbu aptarti mažametystės sąvoką. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija⁶⁸, Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos⁶⁹, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos⁷⁰, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁷¹, LR vaiko globos įstatymas⁷² apibrėžia tik sąvoką „vaikas“ (asmuo, nesulaukęs 18 metų). Baudžiamajame įstatyme vartojama sąvoka „mažametis“, neturi teisiškai apibrėžtų ribų, tik įstatymų komentaruose⁷³ ir teismų praktikoje (pavyzdžiui „<...>

⁶⁴ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note* 32.

⁶⁵ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

⁶⁶ Nocius, J. *supra note* 3, p. 94-95.

⁶⁷ Prof. dr. O. Fedosiukas, *op. cit.*

⁶⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *supra note* 51.

⁶⁹ <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf>, [interaktyvus]. [žiūrėta: 2012 08 27].

⁷⁰ <http://eu/r-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:LT:PDF>, [žiūrėta: 2012 08 28]

⁷¹ Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 08 28] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279424>.

⁷² Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr.: 35 -933.

⁷³ Abramavičius, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009, p. 193.

nukentėjusysis R. V. neturėjo 14 metų amžiaus, t. y. buvo mažametis...⁷⁴, „Mažamečiu laikomas nukentėjusysis, kuriam nusikaltimo padarymo metu nebuvo suėję 14 metų...“⁷⁵, „Jei nukentėjusiajam nusikaltimo padarymo metu nebuvo suėję 14 metų, jis laikomas mažamečiu asmeniu...“⁷⁶) mažamečiais laikomi vaikai iki 14 metų amžiaus. „Atsižvelgiant į Nacionalinio dingusių ir išnaudojamų vaikų centro atlikto tyrimo duomenis, JAV 37 valstijos apibrėžia tiek „mažametį“, tiek „vaiką“ kaip asmenį, nesulaukusį 18 metų, 7 valstijos „mažametį“ ar „vaiką“ apibrėžia kaip asmenį, jaunesnį nei 16 metų, 3 valstijos – kaip asmenį, nesulaukusį 17 metų ir tik viena valstija „mažametį“ ir „vaiką“ apibrėžia kaip asmenį iki 14 metų.“⁷⁷

Svarbu paminėti, jog siekiant įgyvendinti 2011 m. gruodžio 13 d. įsigaliojusią Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija (toliau – Direktyva), Seime yra užregistruotas Teisingumo ministerijos pateiktas projektas Nr. XIP-4796⁷⁸, kurio 10 straipsniu siūloma pakeisti ir papildyti BK 153 straipsnį, nustatant mažametystės amžių iki 16 metų.⁷⁹ Šio projekto aiškinamajame rašte teigiama, kad „BK 153 straipsnis įtvirtino baudžiamąją atsakomybę už mažamečio tvirkšinimą, tačiau papildžius BK 151¹ straipsnį nauja 1 dalimi, reglamentuojančia baudžiamąją atsakomybę už savanoriškus lytinius santykius ir BK pripažinus, kad šešiolikos metų nesulaukęs asmuo yra tas, kuris nėra pakankamai socialiai subrendęs, jog jo duotas sutikimas lytiniam aktui būtų reikšmingas, netraukiant kitos lytinių santykių pusės, sulaukusios pilnametystės, baudžiamojon atsakomybėn, būtina įtvirtinti nuostatas, jog ir kiti veiksmai, padaryti tokio asmens atžvilgiu yra ne tik pavojingi, bet ir uždrausti baudžiamuoju įstatymu.“⁸⁰ Autorė siūlo nepritarti šiam projektui. Manytina, kad įtvirtinus šią nuostatą, galimos naujos kvalifikavimo problemos bei kuroizai teismų praktikoje, atsižvelgiant į tai, kad dabartinėje visuomenėje seksualinis gyvenimas yra pradedamas vis anksčiau ir savo noru. Be to, abejotina, ar 16 metų asmuo yra tiek socialiai nebrandus, kad nesuprastų su juo daromų seksualinės prievartos veikslių ir jo būklę būtų galima vadinti bejėgiška.

Mažametystė, kaip požymis, atlieka du skirtingus vaidmenis. Pirmiausiai, ji gali rodyti pasinaudojimą bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle, antra, ji yra kvalifikuojantis požymis. „Lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas atliekamas nenaudojant fizinio

⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-176/2012.

⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-301/2012.

⁷⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-313/2012.

⁷⁷ Žėkas, T., *supra note* 39, p. 34-35.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 09 24] <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154819&p_query=&p_tr2=&p_org=8&p_fix=n&p_gov=n>

⁷⁹ „153 straipsnis. Vaiko, nesulaukusio šešiolikos metų, tvirkšinimas/1. Tas, kas atliko vaiko, nesulaukusio šešiolikos metų, tvirkšinimo veiksmus./ baudžiamas laisvės apribojimu arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų./2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 09 24] <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154826&p_query=&p_tr2=&p_org=8&p_fix=n&p_gov=n>

smurto ar grasinimų, aukai sutinkant, pripažįstamas išžaginimu ar seksualiniu prievartavimu, jeigu teismas, įvertinęs tokio asmens psichinę ir socialinę brandą, padaro išvadą, kad sutikimas yra duotas nesuvokiant su juo daromų veiksmų pobūdžio ir esmės. Todėl, net esant formaliam tokio asmens sutikimui, veika vertinama kaip padaryta prieš nukentėjusiojo valią, nes mažametystė yra prilyginama bejėgiškumo būkle.⁸¹ Mokslinėje literatūroje⁸² pažymima, kad vaikas, mažametis yra fiziškai ir psichiškai nebrandus. Būtent dėl psichinio bejėgiškumo, negebėjimo adekvačiai reaguoti į skriaudėjo veiksmus, mažametis negali suprasti ketinimų lytiškai santykiuoti faktinės ar socialinės prasmės.

Teismų praktikoje yra gausu atvejų, kuomet bylose dėl nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei mažametystė yra įvardijama kaip bejėgiškumo būklė.

„E. S. pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad <...> pasinaudodamas bejėgiška dėl mažametystės nukentėjusiojo būkle, oraliniu būdu tenkino savo lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo mažamečio R. V. valią, t. y. liepė apžioti jo lytinį organą ir judinti burną bei liežuvį, jį tenkinti.“⁸³

Kaltinamasis apeliaciniu skundu ginčijo žinojęs, jog nukentėjusysis buvo mažametis, tačiau teisėjų kolegija konstatavo, kad E. S., būdamas artimo pilnametystei amžiaus bei normalaus išsivystymo, neturintis psichikos sutrikimų, suvokė, jog atlieka seksualinius veiksmus pasinaudodamas bejėgiška dėl mažametystės R. V. būkle.

„D. K. žinodamas, kad K. Č. yra mažametė ir dėl mažametystės pasinaudodamas jos bejėgiška būkle, siekdamas tenkinti savo lytinę aistrą <...> jėga įsitempęs ją į savo sandėliuką bei uždaręs duris, taip palauždamas mažametės pasipriešinimą, <...> tenkino savo lytinę aistrą analiniu būdu su mažamete K. Č. prieš jos valią.“⁸⁴

Šioje byloje yra akcentuotina seksualinės prievartos prieš mažamečius bylų specifika, galinti kelti kvalifikavimo problemų įrodinėjimo aspektu, nes paprastai tokios prievartos liudytojų nebūna. Svarbiausi įrodymų šaltiniai tokiose bylose – teismo medicinos specialistų išvados, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos specialistų išvados, daiktiniai įrodymai (kraujo, spermos pėdsakai ir kt.), išvestiniai įrodymai – asmenų, kurie bendravo su mažamečiu ir, kuriems jis pasakojo apie patirtą seksualinę prievartą, parodymai.

Teismų praktikoje yra pasitaikiusi įdomi byla tuo aspektu, kad apeliaciniame skunde yra teigiama, jog pats kaltinamasis dėl mažametystės nesuvokė, jog atlieka nusikalstamą veiką, t. y. tenkina lytinę aistrą su mažamečiu.

⁸¹ Raginytė, I. *Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pagal LR BK ir kitų valstybių įstatymus (lyginamasis tyrimas)*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2007, p. 61.

⁸² Grinevičiūtė, K., Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*. 2007, 8 (98): 84.

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-176/2012.

⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65/2012.

„M. L. pagal 150 str. 4 d. nuteistas už tai, kad <...> tenkindamas lytinę aistrą, seksualiai prievartavo – įvedė savo lytinį organą į burną – mažametį A. Ž., kuris dėl amžiaus nesuvokė prieš jį daromų veiksmų esmės ir pavojingumo.“⁸⁵

Teismų nustatyti objektyvieji M. L. veikos požymiai LAT teisėjų kolegijai abejonių nekėlė. Tačiau kolegija nesutiko su tuo, kad subjektyvieji veikos požymiai pirmosios instancijos teismo grindžiami vien nuteistojo veiksmų interpretavimu, teigiant, kad lytinis organas gali būti įvedamas kitam asmeniui į burną tik lytinės aistros tenkinimo tikslu. Tad kasatorių reikalavimą paskirti M. L. lytinio brandumo ekspertizę, atsižvelgiant į tai, kad „lytinė aistra“, kaip ir kiti erotiniai jausmai, atsiranda tik vaikui bręstant, o brandos laikas yra individualus (M. L. nuteistas už veikas, kurias atliko vos sulaukęs 14 metų), laikė motyvuotu.

Taigi byloje kilo pagrįstų abejonių, ar M. L. buvo pasiekęs tokį brandos lygį, kad fiziologiškai galėtų jausti lytinę aistrą. Tam būtinos specialios vaikų psichologijos ir medicinos žinios. Kolegija konstatavo, jog teismai nepagrįstai nesiaiškino, ar pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą M. L. suvokė savo veiksmus ir norėjo taip elgtis, todėl bylą grąžino iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Kita kvalifikavimo problema, pasitaikanti teismų praktikoje, kad ne visada nusikalstama veika kvalifikuojama pagal mažametystės, kaip bejėgiškumo būklės požymį, bet kaip mažamečio arba nepilnamečio asmens išžaginimas arba seksualinis prievartavimas. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2003 m. liepos 30 d. nuosprendžiu⁸⁶ A. A. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už tai, kad panaudodamas fizinį smurtą, rankomis laikydamas už kaklo, prievarta nurengė, pargriaudamas ant žemės ir taip palauždamas N. K. valią, žinodamas, kad ji mažametė, ir pasinaudodamas jos bejėgiška būkle dėl mažametystės išžagino N. K. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. spalio 1 d. nuosprendžiu pakeitė Panevėžio apygardos teismo 2003 m. liepos 30 d. nuosprendį ir A. A. veiką perkvalifikavo iš BK 149 straipsnio 4 dalies į BK 149 straipsnio 3 dalį. Kolegija konstatavo, „kad A. A. žinojo, jog nukentėjusioji yra nepilnametė, ir siekdamas lytiškai santykiuoti su ja atliko fizinius veiksmus, šiais veiksmais palaužė jos valią ir lytiškai santykiavo, todėl nuteistojo nusikalstama veika teisingai kvalifikuota pagal BK 149 straipsnio 3 dalį. Tačiau dėl inkriminuoto N. K. mažametystės požymio, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad byloje nesurinkta patikimų ir objektyvių įrodymų, patvirtinančių, jog A. A. žinojo arba pagal įvykio aplinkybes turėjo ir galėjo numatyti, kad nukentėjusioji yra mažametė, todėl jo nusikalstamą veiką perkvalifikavo į nepilnametės išžaginimą.“⁸⁷

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis Nr. 2K-40/2007.

⁸⁶ Panevėžio apygardos teismo 2003 m. liepos 30 d. nuosprendis Nr. 2K-189/2004.

⁸⁷ *Ibid.*

Taigi mažametis (vaikas iki 14 metų) yra fiziškai ir psichiškai nebrandus. Būtent dėl psichinio bejėgiškumo, negebėjimo adekvačiai reaguoti į skriaudėjo veiksmus, mažametis negali suprasti ketinimų lytiškai santykiauti faktinės ar socialinės prasmės ir todėl yra traktuojamas kaip bejėgiškos būklės asmuo. Teismų praktikoje gausu atvejų, kuomet pasinaudojama mažametyste kaip bejėgiškumo būkle. Kvalifikuojant šiuos atvejus, susiduriama su tokiais problemomis kaip: mažamečio socialinės brandos nustatymas, su juo ar jo paties (jeigu kaltinamasis yra keturiolikmetis) daromų nusikalstamų seksualinių veiksmų suvokimas, taip pat bylos pasižymi įrodinėjimo specifika įtakojančia kvalifikavimą bei pasitaiko atvejų, kvalifikuotinių ne pagal mažametystės kaip bejėgiškumo būklės požymį, o kaip mažamečio arba nepilnamečio išžaginimas ar seksualinis prievartavimas.

2.2. Mažamečio seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu ir mažamečio asmens tvirkinimo atribojimas

2.2.1. Seksualinio prievartavimo veiksmų kitokio fizinio sąlyčio būdu suvokimo ir vertinimo analizė

Įtraukus į seksualinio prievartavimo normą aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį (analizuojama LR BK 150 str. 4 d.), teismų praktikoje pasitaiko vis daugiau atvejų, kuomet sunku pastarąją normą atriboti nuo mažamečio asmens tvirkinimo (LR BK 153 str.) ir tinkamai kvalifikuoti situaciją. Atsižvelgiant į tai, kad visuotinai pripažintos teorijos ir vienodos teismų praktikos analizuojant šį požymį nėra, manytina, kad požymio analizę tikslinga pateikti turint galvoje, kad fiziniu sąlyčiu yra tenkinama lytinė aistra. „Seksualinį prievartavimą gali sudaryti ne bet koks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, o tik toks, kuris geba tenkinti lytinę aistrą bei pagal savo poreikį ir neigiamus padarinius palyginamas su prievartine sueitimi, atlikta natūralia, analine arba oraline forma.“⁸⁸ Baudžiamosios teisės mokslininkai teigia, jog „lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu apima visas homoseksualaus, lesbietiško, sadistinio, mazochistinio seksualinio pasitenkinimo formas fiziškai kontaktuojant lytiniais organais, rankomis, liežuviu, kitomis kūno dalimis.“⁸⁹ LAT⁹⁰ kitokį fizinį sąlytį aiškina kaip vyro ar moters lytinių organų masturbavimą, kito žmogaus kūno lietimą lytiniu organu.

Taipogi, siekiant tiksliau suprasti aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį, svarbu pateikti žemesnių instancijų teismų analizuotus atvejus, kuriuose kaltinamojo veiksmai buvo pripažinti kaip aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu. Štai Lazdijų rajono

⁸⁸ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note* 32.

⁸⁹ Abramavičius, A. *et. al.*, *supra note* 73, p. 185.

⁹⁰ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

apylinkės teismas nuosprendžiu V. L. pripažino kaltu pagal BK 150 straipsnio 1 dalį už tai, kad „<...> panaudodamas fizinį smurtą – pargriaudamas nukentėjusiąją ir laikydamas ją prispausta prie žemės, prieš nukentėjusiosios valią tenkino lytinę aistrą – kišo pirštus į jos lytinius organus ir išeinamąją angą...“⁹¹

Kitoje baudžiamojoje byloje A. M. B. nuteistas už tai, grasindamas panaudoti ir panaudodamas fizinį smurtą, prieš nukentėjusiosios valią su ja lytiškai santykiavo, tenkino lytinę aistrą oraliniu ir kitokio fizinio sąlyčio būdu. Veiksmai, kurie buvo įvertinti pagal aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį buvo tokie:

„<...> lietė rankomis A. T. krūtis, lytinius organus ir sėdmenis, savo lytiniu organu lietė nukentėjusiosios burną, sėdmenis ir lytinius organus, kišo pirštus į nukentėjusiosios lytinius organus, vertė ją rankomis liesti savo lytinius organus...“⁹²

Kauno apygardos teismo nuosprendžiu V. B. buvo nuteistas pagal 150 str. 4 d. už tai, kad pasinaudodamas nukentėjusiosios mažametystė, nenustatytą kiekį kartų savo lytiniu organu lietė mažametės lūpas, kišo jį mažametei į burną. Veiksmai, atitikantys aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį buvo šie:

„<...> pasiguldęs A. B. į savo lovą bei pasisodinęs ant kelių, vertė ją liesti rankomis jo varpą. Įlipdamas pas besimaudančią A. B. į vonią ir, jiems abiem būnant vonioje, vertė šią mažametę liesti jo varpą ir ją bei pirštais lietė A. B. lytinius organus – vaginą, bučiavo jos lūpas, nosį, kūną, palikdamas kraujosruvas ant kūno...“⁹³

Vilniaus apygardos teismo 2006 m. balandžio 20 d. nuosprendyje, kaltinamojo veiksmai, pripažinti aistros tenkinimu kitokio fizinio sąlyčio būdu, buvo šie:

„G. S. <...> uždėjęs mažamečio ranką ant savo lytinio organo masturbavo save, tokiu būdu tiksliai nenustatytą skaičių kartų seksualiai prievartaudamas mažametį, prieš nukentėjusiojo valią tenkino savo lytinę aistrą <...> kitokio fizinio sąlyčio būdu.“⁹⁴

2012 m. vasario 24 d. Klaipėdos apygardos teismo nuosprendžiu B. B. buvo pripažintas kaltu pagal LR BK 150 str. 4 d., nes „<...> pasinaudodamas mažametės nukentėjusiosios dukters M. B. B., bejėgiška būkle dėl mažametystės, nuolat, tiksliai nenustatytą skaičių kartų, prieš jos valią tenkino savo lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu – vertė M. M. B. rankomis liesti jo lytinius organus, kišo pirštus į jos makštį ir padarė mergystės plėvės įtrūkimą, makšties prieangio pakitimą...“⁹⁵

2012 m. sausio 10 d. Klaipėdos apygardos teismo nuosprendyje lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu buvo pripažintas, A. B. atliekant tokius veiksmus:

⁹¹ Lazdijų rajono apylinkės teismo 2004 m. rugpjūčio 13 d. nuosprendis Nr. 1-152-01/04.

⁹² Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 16 d. nutartis Nr. 1A-399/2011.

⁹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis Nr. 1A-426/2011.

⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 26 d. nuosprendis Nr. 1A-334/2006.

⁹⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 14 d. nuosprendis Nr. 1-65-107/2012.

„...praskėsdamas nukentėjusios kojas, atsagstydamas rūbus, numaudamas kelnes ir apatines kelnaites <...> glamonėjo jos krūtinę, ją laižė ir bučiavo, tuo pat metu liepdamas mažametei liesti jo lyties organą, o šiai atsisakius, dirgino ranka mažametės makštį, trynė savo lyties organą į mažametės kūną...“⁹⁶

Svarbu pažymėti, kad teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu pasireiškia ne tik dirginant ar masturbuojant vyro ar moters lytinius organus kišant pirštus, bet ir kitokius daiktus (butelį, šluotkotį) į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą. Atsižvelgiant į aplinkybes ir siekiant asmens privatumo apsaugos, dažniausiai tokios bylos yra neskelbtinos.

Analizuojant teismų praktiką, galima tvirtai teigti, kad fiziniu sąlyčiu kaip seksualinio prievartavimo požymiu yra pripažįstami:

- „pirštų ar įvairių daiktų įvedimas į makštį arba išeinamąją angą;
- nukentėjusiojo lytinių organų intensyvus lietimasis;
- nukentėjusiojo kūno lietimasis savo lytiniais organais;
- nukentėjusiojo privertimas intensyviai liesti kaltininko lytinius organus“.⁹⁷

Baudžiamosios teisės teoretikas O. Fedosiukas⁹⁸ išskiria kriterijus, kuriais vadovaujantis galima spręsti apie seksualinio prievartavimo požymių buvimą ar nebuvimą, esant kitokiam fiziniam sąlyčiui. Pirmiausia, svarbu įvertinti fizinio sąlyčio panašumą į natūralų, analinį ir oralinį lytinį aktą. Taip pat nukentėjusiojo savybės vaidina svarbų vaidmenį, kadangi tas pats fizinis sąlytis su vaiku ir suaugusiuoju gali turėti kitokią neigiamą poveikį. Nemažiau svarbu ir tai, kiek toks sąlytis objektyviai gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą. Pavyzdžiui, sąlytis, kuriuo įmanoma vien tik pažeminti žmogų, neatitinka fizinio sąlyčio prasmės. Dar vienas kriterijus, tai panaudotos prievartos intensyvumas (žiaurumas, įžūlumas, tyčiojimasis, brutalus žeminimas). Šis kriterijus suteikia daugiau motyvacijos fizinį sąlytį vertinti kaip seksualinio prievartavimo požymį. Nemažiau svarbios ir tokios aplinkybės kaip: sąlyčio fragmentiškumas ar nuoseklumas, jo tikslingumas, įvykio vieta, kaltininko ir nukentėjusiojo apsinuoginimo lygis ir pan.

Taigi vadovaujantis teismų praktika galima teigti, kad mažamečio įtraukimas į intensyvių kaltininko organų lietimą, mažamečio kūno intensyvus lietimasis savo lytiniais organais, pirštų įkišimas į lyties organus ar išeinamąją angą, ejakuliacija ant mažamečio kūno ir pan. yra kvalifikuotini kaip seksualinis mažamečio prievartavimas kitokio fizinio sąlyčio būdu. Taipogi, pažymėtina, kad ir kitų daiktų intervencija į lytinius organus ar išeinamąją angą yra laikoma lytinės aistros tenkinimu kitokio fizinio sąlyčio būdu. Nemažiau svarbu paminėti kriterijus,

⁹⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2012 sausio 10 d. nuosprendis Nr. 1-78-417/2012.

⁹⁷ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note 32*.

⁹⁸ *Ibid.*

kuriais vadovaujantis yra lengviau nustatyti kitokio fizinio sąlyčio buvimą ar nebuvimą. Išskiriami tokie kriterijai kaip: fizinio sąlyčio panašumas į natūralų, analinį ir oralinį lytinį aktą, kiek daug objektyviai sąlytis gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą, koks yra prievartos intensyvumas, tikslingumas, apsinuoginimo lygis ir pan.

2.2.2. Tvirkinamieji veiksmai

LR BK 153 straipsnis, kriminalizuojantis mažamečio asmens tvirkinimą, yra lakoniškas ir tvirkinamųjų veikslių samprata jame nėra atskleista. Siekiant išanalizuoti, kas yra laikoma tvirkinamaisiais veiksmais, reikia remtis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika. Baudžiamosios teisės teorijoje tvirkinimas apibrėžiamas kaip „objektyviai seksualus elgesys, galintis sukelti vaikui lytinį susijaudinimą, per ankstyvą domėjimąsi lytinėmis funkcijomis, seksu, nesveiką ir negatyvų lytinių santykių įsivaizdavimą. Mažamečio asmens tvirkinimas gali būti padaromas įvairiomis formomis, net ir nepanaudojant prieš mažametį jokios prievartos.“⁹⁹ „Įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti vaikų ir paauglių fizinį, psichinį ir emocinį vystymąsi, nusikaltimu pripažįsta fizinį ir moralinį jų tvirkinimą.“¹⁰⁰ Nepaisant to, „LR BK numačius seksualinio prievartavimo sudėtį (150 str.), lytinės aistros tenkinimą bet kokio fizinio sąlyčio būdu pripažinus sunkesniu nusikaltimu, žymiai susiaurėjo veikų, traktuotinių kaip mažamečio tvirkinimas, ratas.“¹⁰¹ Pagal LR BK 153 str., kaip tvirkinamieji veiksmai yra kvalifikuojami:

- „seksualinių veikslių – lytinio santykiavimo, kitokio lytinės aistros tenkinimo su partneriu, masturbacijos, ekshibicionizmo - atlikimas mažamečio akivaizdoje“;¹⁰²
- mažamečio vertimas ir privertimas atlikti seksualinius veiksmus (išskyrus lytinį santykiavimą, lytinės aistros tenkinimą oraliniu ar analiniu būdu) su kaltininku ar kitu jo nurodytu asmeniu;
- seksualinių veikslių atlikimas mažamečio akivaizdoje (pvz., lytinis santykiavimas, masturbacija);
- mažamečių lenkimas atlikti seksualinius veiksmus tarp savęs;
- pornografijos demonstravimas mažamečiams, įskaitant amoralius pasakojimus apie seksualinių poreikių tenkinimą, ar kitoks intelektualinis tvirkinimas.¹⁰³

⁹⁹ Arlauskaitė, Ž., et. al. *Vaikas smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai*. Vilnius: Paramos vaikams centras, 2010, p. 22.

¹⁰⁰ Nocius, J., *supra note 3*, p. 105.

¹⁰¹ Abramavičius, A., et. al. *supra note 73*, p. 193-194.

¹⁰² *Ibid.*, p. 194.

Svarbu paminėti ir tai, kad LAT yra konstatavęs, jog „pagal BK 153 straipsnį kvalifikuojami ir tokie veiksmai, kai lytiškai santykiaujama ar lytinė aistra tenkinama su mažamečiu jam sutinkant, ir teismas, įvertinęs to asmens psichinę ir socialinę brandą, padarė išvadą, kad sutikimas yra sąmoningas ir duotas suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę.“¹⁰⁴ Baudžiamosios teisės teoretikai G. Švedas ir A. Abramavičius¹⁰⁵ mano, jog tokia LAT pozicija yra abejotina. Pirma, asmens fizinis ir psichinis išsivystymas, socialinė branda kaip kriterijai, kuriais remiantis galima atskirti mažamečio asmens išžaginimą ar seksualinį prievartavimą nuo mažamečio asmens tvirkinimo, yra vertinamojo pobūdžio. Antra, vargu ar būtų visiškai teisinga tokius veiksmus mažamečio atžvilgiu, kai jie nėra pripažįstami išžaginimu ar seksualiniu prievartavimu, vertinti kaip mažamečio asmens tvirkinimą.

Siekiant išsamesnės tvirkinamųjų veiksmų analizės tikslinga pateikti teismų praktikos pavyzdžių, kuriuose atsispindi, būtent, kokie veiksmai buvo pripažinti tvirkinamaisiais.

Kauno apygardos teismo 2010 m. kovo 25 d. nuosprendžiu R. S. nuteistas už tai, kad „<...> sistemingai atliko veiksmus, tvirkinančius mažametę V. L. <...> o būtent, naudodamas vulgarius išsireiškimus ir pavadinimus, pasakojo mažametei apie lytinius santykius tarp vyro ir moters, demonstravo jai pornografinio turinio vaizdo įrašus bei, naktimis tame pačiame kambaryje lytiškai santykiaudamas su nukentėjusios motina R. D., žadindavo nukentėjusiąją, kad ši stebėtų ir girdėtų lytinį aktą.“¹⁰⁶

Vilniaus 3-iasis apylinkės teismas, 2009 m. kovo 30 d. nuosprendžiu nuteisė A. A. už tai, kad pasinaudodamas mažamečio T. J. būkle, kuris dėl savo mažametystės negalėjo visiškai suprasti prieš jį atliekamų veiksmų pobūdžio ir reikšmės „<...> pasiūlė T. J. nusifilmuoti nuogam jo lytiniam organui esant erekcijos būsenos, o šiam sutikus <...> liepė mažamečiui T. J. nusirengti ir ranka liesti savo lytinį organą...“¹⁰⁷

Biržų rajono apylinkės teismas 2011 m. birželio 16 d. nuosprendžiu D. M. pripažino kaltu pagal LR BK 153 str., nes šis „<...> mažametėms D. L. ir Ž. K. <...> po pamokų einant namo <...> pristabdęs vairuojamą transporto priemonę prie einančiųjų nukentėjusiųjų D. L. ir Ž. K., demonstravo savo lytinį organą. <...> Sustabdęs automobilį ir atidaręs priekinio keleivio pusės dureles, automobilio salone demonstravo savo lytinį organą ir masturbavosi L. V. ir E. S. akivaizdoje.“¹⁰⁸

Vilniaus apygardos teismas 2011 m. gegužės 4 d. nuosprendžiu A. Ž. pripažino kaltu pagal LR BK 153 str., nes jis atliko tvirkinamuosius veiksmus mažametės A. B. atžvilgiu -

¹⁰³ Nocius, J., *supra note* 3, p. 106.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49, *supra note* 38.

¹⁰⁵ Abramavičius, A., Švedas, G., *Jurisprudencija, supra note* 44, p. 13.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis Nr. 2K-651/2010.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis Nr. 2K-364/2010.

¹⁰⁸ Panevėžio apygardos teismo 2011 spalio 28 d. nutartis Nr. 1A-696-511-2011.

„ne vieną kartą rodė kompiuteryje ir telefone nuogų vaikų nuotraukas, žiūrėjo kartu su ja televizijos kanalą, kur buvo rodomi žmonių lytiniai santykiai <...> siuntė trumpąsias žinutes į nukentėjusios mobilaus ryšio telefoną „paimk morką įsikišk giliau“, „kada pasimylėsime“...“¹⁰⁹

Apibendrinant, manytina, kad susiaurėjusi mažamečio asmens tvirkinimo norma pirmiausiai apima intelektualinį tvirkinimą, kuris, vadovaujantis teismų praktika, pasireiškia pornografinio turinio vaizdo įrašų rodymu mažamečiui, taip pat pasakojimais apie vyro ir moters lytinius santykius, masturbavimusi ar lytinio akto atlikimu mažamečio akivaizdoje. Taip pat išskirtini ir mažiau pavojingi fizinio sąlyčio būdai – atskirų vaiko kūno dalių glostymas, vaiko kūno ar jo intymių dalių apnuoginimas, savo kūno apnuoginimas vaiko akivaizdoje, vaiko lyties organų fragmentinis lietimasis ir pan. Toks sąlytis gali būti kvalifikuojamas kaip tvirkinimas.

Išanalizavus lytinės aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį ir tvirkinamųjų veiksmų sampratą galima pateikti mažamečio seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu (LR BK 150 str. 4 d.) ir mažamečio asmens tvirkinimo (LR BK 153 str.) normų atribojimą. Šiuo klausimu yra pasisakęs LAT 2007 m. lapkričio 13 d. nutartyje, kurioje konstatavo, kad atribojant lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu nuo tvirkinamųjų veiksmų, turi būti įvertinamas su mažamečiu atliekamų neteisėtų veiksmų seksualinis pobūdis ir jų intensyvumas. *„Seksualiniu prievartavimu laikomas ne bet koks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, o tik toks, kuris pagal savo pobūdį ar neigiamus padarinius prilygsta lytiniam santykiams. Teismų praktikoje laikoma, kad lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu paprastai pasireiškia dirginant ar masturbuojant vyro ar moters lytinius organus, kišant pirštus ar kitokius daiktus į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą, taip pat lytiniu organu liečiant kito žmogaus kūną ir pan.“¹¹⁰*

Tuo tarpu tvirkinamieji veiksmai *„paprastai pasireiškia demonstruojant mažamečiui lytinius organus, jį nurengiant, glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinat lytinę aistrą mažamečio akivaizdoje ir pan. Tačiau tvirkinamieji veiksmai yra nesusiję su intervencija į moters lytinius organus ir lytinės aistros tenkinimu su tuo žmogumi.“¹¹¹*

Autorės nuomone, LAT pateiktas atribojimas yra painus tuo, kad tiek aiškinant aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu požymį, tiek tvirkinamuosius veiksmus, žmogaus kūno lietimasis savo lytiniu organu, ar jo lytinio organo lietimasis, kaip galimas kvalifikuoti veiksmas, yra paliekamas analizuojant abu požymius. Manytina, kad tokiu atveju, t. y. ar kūno

¹⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 vasario 20 d. nuosprendis Nr. 1A-94/2012.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2K-725/2007.

¹¹¹ *Ibid.*

lietimą lytiniu organu kvalifikuoti kaip seksualinį prievartavimą kitokio fizinio sąlyčio būdu, ar kaip tvirkinamuosius veiksmus, vertėtų vadovautis anksčiau pateiktais baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko išskirtais kriterijais, o būtent: kiek toks sąlytis objektyviai gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą, koks panaudotos prievartos intensyvumas, žiaurumas, įžūlumas, sąlyčio fragmentiškumas, jo nuoseklumas ir tikslingumas, kaltininko ir nukentėjusiojo apsinuoginimo lygis.

2.3. Išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiuoti atribojimas

2.3.1. Išžaginimo kaip nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei požymiai

Išžaginimas, yra sunkiausias ir dažniausiai padaromas lytinis nusikaltimas. Išžaginimas yra daugiau nei smurto aktas. Tai didžiausias tiek moters, tiek vyro intymumo pažeidimas. Daugeliu atvejų, tai agresyviausia nusikalstama veika, sužalojanti svarbiausią asmens vidinę vertybę jo egzistencijoje: teisę dalintis savo intymumu, artumu.¹¹²

Lietuvos baudžiamojoje teisėje išžaginimas, kaip nusikalstama veika žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui yra kriminalizuota LR BK 149 straipsniu. Jame pasakyta, kad: „*Tas kas lytiškai santykiavo su žmogumi prieš šio valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle...*“¹¹³ Baudžiamosios teisės doktrinoje išžaginimu laikomas „lytinis santykiavimas tarp vyro ir moters prieš vieno iš jų valią, jeigu tai daroma naudojant fizinį ar psichinį smurtą ar kitaip atimant galimybę priešintis arba naudojantis bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle.“¹¹⁴

Siekiant atskleisti išžaginimo, kaip nusikalstamos veikos ypatumus bei pateikti išsamų atribojimą nuo privertimo lytiškai santykiuoti, svarbu aptari išžaginimo objektyviusius ir subjektyviusius požymius.

Šios nusikalstamos veikos „pagrindis objektas yra žmogaus (nukentėjusiuoju gali būti tiek moteris, tiek vyras) seksualinio apsisprendimo laisvė bei mažamečio seksualinė neliečiamybė.“¹¹⁵ Papildomu objektu yra laikoma garbė ir orumas, taip pat fizinė laisvė, sveikata. „Šiuo nusikaltimu dažnai padaroma fizinė žala, pavyzdžiui, defloracija, pažeidžiamas kūno neliečiamumas, padaromi sužalojimai, sukeliama psichinės traumos – vaginizmas, įvairios

¹¹² Alvarez, A., Bachman, R., *Violence, the enduring problem*, 2008, p. 183.

¹¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

¹¹⁴ Abramavičius, A., *et. al., supra note 73*, p. 178.

¹¹⁵ *Ibid*, p. 179.

fobijos.¹¹⁶ Objektyviai, nusikaltimą sudaro dvi stadijos. Pirmiausiai, panaudojamas fizinis ar psichinis smurtas arba kitaip atimama galimybė priešintis. Palaužus nukentėjusiojo valią atliekamas lytinis aktas. Akcentuotina tai, jog sprendžiant išžaginimo bylas, teismų praktikoje skiriamuoju išžaginimo požymiu, atibojančiu jį nuo nenusikalstamų veikų yra tai, kad lytiškai santykiaujama prieš nukentėjusiojo asmens valią, t. y. nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant. Vieno iš asmenų nesutikimas turi būti aiškiai išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą. Asmens nesutikimas gali būti išreikštas žodžiais – pasakant apie lytinių santykių nenorą, šaukiant pagalbos, arba kitokio pobūdžio veiksmais – verkiant, atstumiant kaltininką, stengiantis nuo jo pabėgti, arba kitais būdais. Teismų praktikoje taip pat laikomasi nuostatos, *„kad tais atvejais, kai kaltininkas nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudoja bejėgiška nukentėjusiojo būkle ar lytinių santykių siekia keli kaltininkai, nukentėjusysis gali išoriškai neišreikšti savo nesutikimo dėl panaudoto prieš jį smurto, sukkelto skausmo ar baimės patirti fizinį smurtą, ar bejėgiškos būklės, tačiau kaltininkas ar kaltininkai turi suvokti, kad lytiniai santykiai vyksta prieš nukentėjusiojo valią.“*¹¹⁷

Lytinis santykiavimas yra medicininis terminas. Baudžiamoji teisė vadovaujasi seksologijos mokslo pateiktu lytinio santykiavimo apibrėžimu, o, būtent, kad lytinis santykiavimas yra lytinės aistros tenkinimas tik natūraliu būdu, t. y. vaginalinis lytinis aktas tarp vyro ir moters. Svarbu aptarti šiuos alternatyvius požymius: fizinio smurto panaudojimą, grasinimą tuoj pat jį panaudoti, kitokį atėmimą galimybės priešintis bei pasinaudojimą bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle.

Fizinio smurto pavartojimas būdingas daugumai išžaginimų. „Tai bet koks fizinis poveikis, kuriuo siekiama palaužti aukos pasipriešinimą arba jo išvengti. Dažniausiai tai būna smūgių sudavimas, kūno sužalojimas, gerklės suspaudimas, surišimas, rankų užlaužimas, rankų ir kojų laikymas ir pan. Kaltininkas panaudoja ir savo fizinę jėgą, daiktus ar net ginklus.“¹¹⁸ Dažni atvejai, kai pavartotas smurtas yra labai intesyvus, dėl ko auka netenka sąmonės: suduodami stiprūs smūgiai į galvą, tvirtai suspaudžiamas kaklas. Sąmonė gali būti atimama ne tik medicininio būdu, dažnai aukos organizmas yra paveikiamas kitaip, pavyzdžiui, narkotinėmis ar nuodingomis medžiagomis.

„Grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą yra psichinis smurtas, kurio tikslas – nuslopinti nukentėjusiojo pasipriešinimą ar kad nebūtų priešinamasi.“¹¹⁹ „Grasinima yra žodžiais arba veiksmais, kurie išreiškia ketinimą tuoj pat panaudoti fizinį smurtą prieš nukentėjusį asmenį

¹¹⁶ Nocius, J., *supra note 3*, p. 91.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 spalio 2 d. nutartis Nr. 2K-580/2007.

¹¹⁸ Pėstininkas, A., *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius, 1984. p. 80.

¹¹⁹ Abramavičius, A., *et. al.*, *supra note 73*, p. 179.

ar jo artimą žmogų. Grasinimas turi būti toks, kad nukentėjusysis jį suprastų kaip realią grėsmę savo ar sau artimo asmens gyvybei ar sveikatai tuoj pat.¹²⁰ Pateiksime baudžiamosios bylos aplinkybes, aiškiai atspindinčias aptartus požymius:

„<...> J. A. apsvaigus nuo alkoholio ir ketinant išlipti iš automobilio, V. P. panaudojo fizinį smurtą bei grasinimus, liepė tylėti ir neleido jai išlipti iš automobilio. Po to šiuo automobiliu, kurį vairavo V. M., nuvežė nukentėjusią į ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą vietą, kur miške, panaudodamas fizinį smurtą, sudavė nukentėjusiajai ranka per veidą, nuplėšė drabužius, laikė nukentėjusios rankas, užgulė ją savo kūnu bei tuo pačiu metu kartu su V. M., siekdamas palaužti nukentėjusios pasipriešinimą, **grasindamas nukentėjusiajai tuoj pat panaudoti fizinį smurtą – nušauti bei pakviesti dar daugiau asmenų, bendrais veiksmais sukėlė grėsmę nukentėjusios gyvybei ir sveikatai, baimę būti sužalotai; taip atėmęs galimybę priešintis prieš J. A. valią lytiškai su ja santykiavo.** <...>“¹²¹

Kitoks atėmimas galimybės priešintis baudžiamosios teisės doktrinoje aiškinama kaip veiksmai, kai „asmuo yra surišamas, apsvaiginamas vaistais, alkoholiu, narkotikais, užhipnotizuojamas valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią, melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios pranešimas, uždarymas į izoliuotą patalpą atimant laisvę. Kitoks galimybės priešintis atėmimas gali būti grasinimas tuoj pat sunaikinti ar atimti turtą, palikti vieną be pagalbos miške ar kitoje nuošalioje vietoje ir pan.“¹²²

“E. B. <...> veikdamas bendrininkų grupe <...> nukentėjusiajai R. B. atsisakius patenkinti jų lytinę aistrą, visiems siekiant palaužti jos pasipriešinimą, E. B. tampė nukentėjusią už plaukų, lazda bei kumščiu sudavė per nugarą, <...>, o bendrininkams trenkus taurele nukentėjusiajai per galvą, grasinant susidoroti bei sumušti, **prievarta nugirdžius ir nunešus į pirties patalpą, nurengus nuogai, jis (ir nusikaltimo bendrininkai) <...> prieš jos valią lytiškai su ja santykiavo.**“

„Pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle yra tada, kai lytiškai santykiaujama su nukentėjusiuoju, kuris dėl psichinės ar fizinės būklės arba nesupranta, nesuvokia su ja atliekamų veikslių prasmės, arba nors ir supranta, tačiau dėl fiziologinių priežasčių negali priešintis ar net išreikšti savo nuomonės.“¹²³ Psichinis bejėgiškumas gali būti nulemtas lėtinės psichikos ligos, laikino psichikos sutrikimo, liguistos būsenos, taip pat mažametystės, nesąmoningos būklės dėl hipnozės apsvaigimo nuo alkoholio ar psichotropinių medžiagų, senatvės.

¹²⁰ Abramavičius, A., et. al., supra note 73, p. 180.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bykų skyriaus 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis Nr. 2K-607/2010.

¹²² Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, supra note 38.

¹²³ Abramavičius, A., et. al. Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis, 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 223.

„R. V. <...> nuteistas ir už tai, kad <...> panaudodamas fizinį smurtą, tai yra sugriebęs už rankų ir nutempęs nukentėjusiąją J. S. į krūmus, jėga paguldęs ją ant žemės, pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle, nes **ji buvo apsvaigusi nuo alkoholio**, padarydamas jai nežymų sveikatos sutrikdymą, prieš jos valią, lytiškai su ja santykiavo.“¹²⁴

„R. L. buvo nuteistas pagal BK 150 straipsnio 3 dalį už tai, kad <...> pasinaudodamas R. M. bejėgiška būkle **dėl apsvaigimo nuo klijų uostymo**, įkišo savo lytinį organą jam į burną ir liepė jį čiulpti.“¹²⁵

Išžaginimas laikomas baigtu nusikaltimu nuo lytinio akto pradžios. Aptariamas nusikaltimas yra „padaromas tik tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkas suvokia, kad lytiškai santykiuoti su asmeniu jis nori prieš partnerio valią, be jo sutikimo ir pasiekia tai panaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška aukos būkle.“¹²⁶ Kaltininko motyvai gali būti įvairūs. Jie apsiriboja ne tik seksualinio poreikio patenkinimu, o ir keršto, noro pažeminti žmogų siekiu.

Išžaginimo subjektu gali būti pakaltinamas, 14 metų sulaukęs fizinis asmuo (LR BK 13 str. 2 d.). Juo gali būti abiejų lyčių asmenys. Pažymėtina, kad nepilnamečio ir mažamečio išžaginimo atveju, subjektu gali būti ir juridinis asmuo.

2.3.2. Privertimo lytiškai santykiuoti kaip nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei požymiai

Privertimas lytiškai santykiuoti yra dar viena nusikalstama veika žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei, kriminalizuota LR BK 151 straipsnyje. Straipsnio dispozicija, nurodanti, kad „*Tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu...*“¹²⁷ teismų praktikoje kelia problemų, atribojant šią nusikalstamą veiką nuo išžaginimo ar seksualinio prievartavimo. Baudžiamosios teisės doktrinoje pažymėta, kad „lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas kitokia forma pagal komentuojamą straipsnį gali būti kvalifikuojamas tik tais atvejais, kai veika nesudaro nei išžaginimo nei seksualinio prievartavimo sudėties.“¹²⁸ Dėl šios priežasties yra svarbu apžvelgti privertimo lytiškai santykiuoti kaip nusikalstamos veikos objektyviusius ir subjektyviusius požymius.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. spalio 4 d. nutartis Nr. 2K-440/2006.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio mėn. 9 d. nutartis Nr. 2K-480/2012.

¹²⁶ Abramavičius, A., *et. al.*, *supra note 73*, p. 182.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 80-2741.

¹²⁸ Abramavičius, A., *et. al.*, *op. cit.*, p. 187.

Priverčiant lytiškai santykiuoti, kaip ir išžaginimo atveju, kėsiniasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę. Nukentėjusiuoju gali būti abiejų lyčių asmenys, ne jaunesni nei 14 metų. „Objektyviai šis nusikaltimas pasireiškia privertimu lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo asmens valią, kai tai pasiekama grasinimu pavartoti smurtą ar kitokia psichine prievarta, arba pasinaudojant nukentėjusiojo priklausomumu.“¹²⁹ „Grasinimas panaudoti smurtą, kitaip nei išžaginimo atveju, reiškia grasinimą daryti tai ne tuoj pat, bet ateityje prieš nukentėjusįjį ar jo artimuosius ir nukentėjusysis gali imtis priemonių, kad tas grasinimas nebūtų įvykdytas.“¹³⁰ Psichinės prievartos ir pasinaudojimo asmens priklausomumu požymiai, atsižvelgiant į jų svarbą atribojant komentuojamus BK 149 ir 151 straipsnius, bus aptarti atskirose darbo dalyse.

Ši nusikalstama veika laikoma baigta, kai nukentėjusysis yra priverčiamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar jo nurodytu asmeniu. Tuo atveju, kai yra akivaizdžios pastangos priversti asmenį tenkinti lytinę aistrą, veika gali būti traktuojama kaip pasikėsinimas padaryti šį nusikaltimą. Nusikaltimas yra padaromas tiesiogine tyčia – kaltininkas supranta, kad priklausomas asmuo to nenori, ir pasinaudodamas priklausomumu privečia tai daryti. Nusikaltimo subjektu gali būti pakaltinamas ir sulaukęs 16 metų amžiaus fizinis asmuo. Nepilnamečio privertimo santykiuoti (LR BK 151 str. 2 d.) atveju, subjektu gali būti ir juridinis asmuo.

2.3.2.1. Psichinė prievarta

„Psichine prievarta pirmiausiai yra kėsiniasi į asmens psichinį neliečiamumą, nes tai yra tyčinis, pavojingas bei priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, kuris vykdomas prieš nukentėjusiojo valią informaciniu būdu ir kuriuo yra siekiama apriboti jo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę. Todėl psichinė prievarta yra siejama su neigiamais nukentėjusiojo psichinės būsenos pokyčiais (baime, psichinėmis kančiomis ir kt.)“¹³¹ Komentuojant LR BK 151 str., mokslininkai psichinę prievartą įvardija kaip grasinimus sunaikinti, sugadinti turtą tuoj pat ar ateityje, grasinimus padaryti kitokią žalą, pažeisti nukentėjusiojo ar jo artimo interesus, grasinimus paskleisti kompromituojančias žinias ar kitaip pakenkti.¹³² Baudžiamosios teisės teoretikas prof. dr. O. Fedosiukas psichinę prievartą apibūdina kaip pavojingą tyčinį poveikį kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių

¹²⁹ Abramavičius, A., *et. al.*, *supra note* 73, p. 187.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 188.

¹³¹ Marcinauskaitė, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008, 11 (113), p. 42.

¹³² Abramavičius A., *et. al.*, *op. cit.*, p. 188.

grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiradimas tam tikros neigiamos pasekmės.¹³³ Psichinės prievartos esmė pasireiškia per jos bauginamąją paskirtį. „Bauginimas – tai kito žmogaus psichikos veikimas tokiu būdu, kad šis bijotų. Galima sakyti, kad vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmas yra tai, į ką nukreiptas grasinimas.“¹³⁴ Pastebėtina, kad teisinėje literatūroje laikomasis nuomonės, jog vienintelė psichinės prievartos išraiškos forma yra grasinimas. „Grasinimo sąvoka patogu vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos pobūdį, t. y. nurodant kuo yra grasinama darant vieną ar kitą nusikaltimą. Kaip antai išžaginimo dispozicijoje psichinė prievarta nurodoma kaip grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, tuo tarpu privertimo lytiškai santykiauti dispozicijoje nurodyta bendra psichinės prievartos sąvoka, norint pabrėžti, kad pastarąjį nusikaltimą galima padaryti naudojant įvairaus turinio grasinimus.“¹³⁵

LAT¹³⁶ formuojama teisės taikymo praktika atitinka pateiktą doktrininį aiškinimą dėl psichinės prievartos išraiškos formų. Aiškindamas lytinių nusikaltimų sudėties požymiu esančią psichinę prievartą, teismas pabrėžia, kad kaltininkas esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti, nukentėjusiojo asmens atžvilgiu panaudoja veiksmus, kurie yra grasinamojo pobūdžio. Grasinimai gali būti išreiškiami žodžiu arba kitokio pobūdžio veiksmais (pavyzdžiui, į nukentėjusįjį nukreipiamas peilis, šautuvas ir pan.). Tam tikro elgesio pripažinimas psichine prievarta yra labai sudėtingas procesas, nes kartais tie patys veiksmai skirtingose situacijose gali įgauti skirtingą reikšmę. Pažymėtina, baudžiamoji teisė laikosi nuostatos, kad net ir grasinimas teisėtų veikų atlikimu, jeigu tuo siekiama patenkinti neteisėtas kaltininko pretenzijas, yra pavojingas ir gali tapti psichine prievarta.

Skirtingose lytinių nusikaltimų sudėtyse psichine prievarta laikomi skirtingo turinio grasinimai. Išžaginimo normos dispozicijoje nurodyta, jog psichinis smurtas gali pasireikšti grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį.¹³⁷ „K. M. ir A. J. nuteisti pagal Lietuvos Respublikos BK 149 str. 3 d. už tai, kad išžagino nepilnametį asmenį, o būtent <...> apleistame pastate, veikdami bendrai, K. M. panaudojus fizinį smurtą, neleidžiant nukentėjusiajai P. Z. <...> atsistoti ir pabėgti, A. J. ranka užčiaupė burną bei įkišo antklodės galą jai į burną, K. M. atsegė P. Z. kelnių sagą ir išardęs kelnių užtrauktuką, grasino tuoj pat panaudoti fizinį smurtą - „duoti į galvą“...“¹³⁸. Jeigu grasinama ne fiziniu smurtu arba grasinama fizinį smurtą panaudoti ateityje, išžaginimo požymių nėra. Tokia veika gali sudaryti privertimo lytiškai santykiauti požymius. „Vilniaus raj. apyl. teismo 2003 m. birželio 25 d. nuosprendžiu A.

¹³³ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra* note 32.

¹³⁴ Fedosiukas, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamajoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, 21 (13), p. 104.

¹³⁵ Steponavičiūtė, J. *Lytinė prievarta, jos formos ir atsakomybė už ją pagal LR BK*, Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2005, p. 32.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra* note 38.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 80-2741.

¹³⁸ Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 23 d. nutartis Nr. 1A-738-290-2011.

*J. išteisintas pagal kaltinimą išžaginimu, bet nuteistas pagal BK 151 str. 3 d. už tai, kad bendrininkų grupe su dviem asmenimis, <...> nuvežę 3 nepilnametes į nuošalią vietą prie apleistos fermos, privertė jas lytiškai santykiauti su jais <...>.. Teismas padarė išvadą, kad iki lytinio santykiavimo prieš nukentėjusiąsias nebuvo panaudotas nei fizinis smurtas, nei grasinimai tuoj pat jį panaudoti. Merginoms buvo grasinama, kad jos bus išvežtos į Vokietiją dirbti prostitutėmis, jei nesutiks juos patenkinti. Pasinaudojant tuo, kad jau temsta, šalia apleistos fermos yra tik krūmai ir laukai, arti nėra gyvenviečių, merginoms nežinoma ši vieta, iš kurios jos galėjo būti išvežtos tik A. J. automobiliu, joms buvo sakoma, kad kuo greičiau jos sutiks lytiškai santykiauti, tuo greičiau bus nuvežtos namo.*¹³⁹ Šioje byloje teismas išvelgė grasinimą, nukreiptą į ateitį, todėl taikė BK 151 str.

Sprendžiant klausimą dėl grasinimo laiko atžvilgiu, baudžiamosios teisės teorijoje¹⁴⁰ pritariama nuomonei, jog svarbiausia tokiu atveju turėtų būti nukentėjusiojo asmens tikėjimas, kad smurtas bus panaudotas nedelsiant, t. y. nespėjus išsilaisvinti ir išvengti jo. Tačiau ši nuomonė galėtų būti kritikuotina. Nukentėjusysis gali klysti vertindamas grasinimą, neadekvačiai įvertinti nerimtai pasakytus žodžius arba nesureikšminti rimto grasinimo. Todėl pažymėtina, kad nukentėjusiojo suvokimą irgi reikia vertinti, grasinimo realumo vien su nukentėjusiojo suvokimu sieti nereikėtų.¹⁴¹

Apibendrinant, akivaizdu, jog privertimo lytiškai santykiauti normoje įstatymų leidėjas psichinę prievartą apibrėžė labai plačiai. Psichinės prievartos naudojimo požymį atitinka įvairaus turinio grasinimai: grasinimai fiziniu smurtu, turtinės žalos padarymu, tam tikros informacijos paskelbimu, įvairiais kitais nemalonumais, kurių gali bijoti nukentėjusysis. Svarbu suprasti, kad blogiu gali būti grasinama tuoj pat arba ateityje.

2.3.2.2. Pasinaudojimas priklausomumu

Daugelio teorijų pagrindas yra teiginys, kad prievarta prieš moteris yra patriarchalinės socialinės struktūros išraiška.¹⁴² Viena lytinės prievartos formų, kartais siejama su šiuo teoriniu teiginiu, yra sutuoktinio lytinė prievarta, kuri, atsižvelgiant į statistiką, yra padaroma prieš 10-14 procentų moterų.¹⁴³ Tačiau analizuojant „pasinaudojimo priklausomumu“ požymį privertimo lytiškai santykiauti normos kontekste, teisėje susiformavo nuostata, kad priklausomumas turi būti formalus (teisinio) pobūdžio, kai tarp nukentėjusiojo ir kaltininko

¹³⁹ Vilniaus rajono apylinkės teismo 2003 m. birželio 25 d. nuosprendis Nr.1-68-07/2003.

¹⁴⁰ Temkin, J. *Rape and the Legal process*. Second ed. Oxford university press. 2000, p. 101.

¹⁴¹ Fedosiukas, O. *Turto prievartavimas: reiškinių raida ir teisinio vertinimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 96.

¹⁴² Alvarez, A., Bachman, R. *Violence the enduring problem*. 2008, p. 199.

¹⁴³ *Ibid*, p. 200.

susiklosto teisiniai, įstatymo reglamentuojami santykiai. Tokie santykiai gali būti reglamentuoti LR darbo kodekse, LR valstybės tarnybos įstatyme ar kituose teisės aktuose (teisiniai santykiai, susiklostantys tarp darbdavių ir darbuotojų, viršininkų ir pavaldinių ir t.t.). Be to priklausomumo santykiai gali kilti ir iš sutartinių santykių (pavyzdžiui, kreditorius ir skolininkas), materialinės priklausomybės (tėvų ir vaikų, sutuoktinių) ar kitokiu pagrindu.¹⁴⁴ Mokslininkai, aiškindami šį požymį, teigia, kad priklausomumas gali būti labai įvairus: šeimyninis priklausomumas (vaiko – nuo tėvų, kitų giminaičių), materialinis (globotinio nuo globėjo), tarnybinis (pavaldinio nuo viršininko, darbininko nuo darbdavio, moksleivio nuo mokytojo) ir t.t.¹⁴⁵ Priklausomumas gali būti tiek formalizuotas, tiek neformalus (paauglių grupės nario priklausomumas nuo jo lyderio nusikaltėlių gaujos nario – nuo jos vadovo) ir pan. Baudžiamosios teisės teoretikas O. Fedosiukas¹⁴⁶ apibrėžia pasinaudojimą priklausomumu kaip specifinę prievartos rūšį, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norint išvengti tam tikrų nemalonumų, jis privalo paklusti kaltininko valiai ir patenkinti jo seksualinius norus. Priklausomumas suponuoja tokius santykius tarp žmonių, kai vienos žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus geros valios.

Privertimo lytiškai santykiauti norma pagal pasinaudojimo priklausomumu požymį turi būti taikoma atsižvelgiant į socialinį-moralinį veikos kontekstą. Manytina, kad reikėtų labai atsargiai vertinti skundą dėl to, kad vienas sutuoktinis verčia kitą sutuoktinį lytiškai santykiauti. Dėl šios priežasties, anksčiau pateikta teorija, jog viena iš lytinės prievartos formų apibūdinant priklausomumą, yra santuokinio naudojama prievarta, yra diskutuotina. Taipogi, viršininko (viršininkės) intymus pasiūlymas pavaldinei (pavaldiniui), atsižvelgiant į socialinį-moralinį veikos kontekstą, gali reikšti tiek vertimą lytiškai santykiauti, tiek ir norą užmegzti rimtus santykius ir pan.

Pateiktas pasinaudojimo priklausomumu požymio išaiškinimas atitinka ir LAT praktiką privertimo lytiškai santykiauti baudžiamosiose bylose. LAT savo nutarime¹⁴⁷ teigia, kad „<...> Vienas iš alternatyvių šios nusikaltimo sudėties požymių yra lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas pasinaudojant asmens priklausomumu, kuris gali kilti dėl giminystės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir pan.“ Taipogi yra svabi 2007 m. lapkričio 13 d. LAT kasacinė nutartis¹⁴⁸, kurioje: „ P. R. nuteistas pagal BK 151 straipsnio 2 dalį už tai, kad <...> savo bute,

¹⁴⁴ Dvilaitis, V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 60 (52):109.

¹⁴⁵ Abramavičius, A., et. al., *supra note* 73, p. 188.

¹⁴⁶ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note* 32.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note* 38.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2K-691/2007 (neskelbtina).

grasindamas sumušti bei pasinaudodamas nukentėjusios nepilnametės savo podukros V. N. priklausomumu, nes faktiškai ją išlaikė materialiai, privertė ją su juo lytiškai santykiauti...“ Šioje nutartyje yra svarbūs apeliacinės instancijos argumentai, atskleidžiantys pasinaudojimo priklausomumu buvimą. Teismas konstatavo, kad nepilnametė buvo priklausoma nuo R. P., o šis tuo pasinaudodamas, grasino panaudoti fizinį smurtą, taip priversdamas paklusti jo valiai ir tenkinti jo seksualinius norus. Taip pat teismas pateikia faktines aplinkybes, atskleidžiančias požymio aiškumą. „Nors nukentėjusioji ir turėjo galimybę išvykti iš nuteistojo namų, tačiau ji buvo psichologiškai palaužta, nes norėjo baigti mokslus mieste, kuriame gyveno. To pageidavo ir motina, kuri žinojo apie dukros seksualinį išnaudojimą, todėl ir toliau toleravo priverstinius lytinius santykius. Pažymėtina, kad V. N. buvo ir finansiškai priklausoma nuo P. R. Šis pirko jai maistą, drabužius, duodavo pinigų kitiems asmeniniams poreikiams. Todėl tokie veiksmai buvo teisingai kvalifikuoti kaip privertimas nepilnametės lytiškai santykiauti grasinant panaudoti smurtą, kitokią psichinę prievartą bei pasinaudojant asmens priklausomumu.“¹⁴⁹

Apibendrinant teigtina, kad pasinaudojimas priklausomumu pasireiškia kaip savotiška psichinė prievarta, kuomet nukentėjusiajam leidžiama suprasti, jog norint išvengti tam tikrų nemalonumų jis privalo paklusti kaltininko valiai ir patenkinti jo seksualinius norus. Priklausomas žmogus, sugadinęs santykius su žmogumi, nuo kurio priklauso, rizikuoja kažko netekti: darbo, pajamų, gyvenamosios vietos ir pan.

Vadovaujantis tuo, kas pasakyta, tikslinga pateikti analizuotų nusikalstamų veikų, t. y. išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiauti atribojimo kriterijus:

1. Skirtingai nei BK 149 straipsnio dispozicija, BK 151 straipsnio sudėtis nenumato fizinio smurto panaudojimo kaip vieno iš nukentėjusiojo valios palaužimo elementų. Šio straipsnio dispozicijoje numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pavyzdžiui, grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą, parduoti nukentėjusįjį prostitutcijai ir pan.).

2. Grasinimai priverčiant lytiškai santykiauti, skirtingai nei išžaginimo atveju, yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje.¹⁵⁰

3. Vienas iš alternatyvių privertimo lytiškai santykiauti sudėties požymių yra lytinis santykiavimas pasinaudojant asmens priklausomumu, kuris gali kilti dėl giminytės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir pan.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 lapkričio 13 d. nutartis, *supra note* 148.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note* 38.

4. Privertimo lytiškai santykiuoti normos paskirtis – kriminalizuoti tuos lytinio santykiavimo prievartinius būdus, kurie neapimami išžaginimo normos.

2.4. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei sutapties ir baigtumo momento problematika

2.4.1. Idealioji ir realioji sutaptys

„Nusikalstamų veikų sutapties institutas ilgą laiką buvo vienas iš problemiškesnių Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Galiojant 1961 metų BK nusikalstamų veikų daugetas buvo viena iš labiausiai supainiotų problemų, paveldėtų iš tarybinės baudžiamosios teisės.“¹⁵¹ Šis institutas kelia neaiškumų ir šių dienų baudžiamojoje teisėje. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei sutapties probleminiai klausimai yra verti analizės, ne tik dėl tikslingo veikų kvalifikavimo, bet ir dėl to, kad nusikalstamų veikų sutapties padariniai yra susiję su bausmės skyrimu.

„Sutaptis – tai situacija, kai kas nors viena veika padaro kelias nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose BK straipsniuose, nusikaltusiam asmeniui turi būti skiriama viena bausmė.“¹⁵² Sutaptis yra dvejopa: idealioji ir realioji.

„Idealioji sutaptis yra suvokiama kaip situacija, kai vienu poelgiu asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose BK straipsniuose.“¹⁵³ Pateiktame apibrėžime atsispindi idealiosios sutapties požymiai:

1. „viena veika yra padaromos kelios nusikalstamos veikos;
2. įgvendintos sudėtys yra numatytos skirtinguose BK specialiosios dalies straipsniuose.“¹⁵⁴

Realioji sutaptis yra apibrėžiama kaip situacija, kai „skirtingais poelgiais asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose BK specialiosiose dalies normose.“¹⁵⁵ Baudžiamosios teisės doktrinoje yra įvardijami tokie realiosios sutapties požymiai:

1. „padaromos kelios savarankiškos veikos;
2. tarp tų veikų yra laiko tarpas;
3. šiomis veikomis padaromos kelios nusikalstamos veikos;

¹⁵¹ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji dalis. Vilnius: Justitia, 2008, p. 123.

¹⁵² Nevera, A. Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė skiriamai bausmės skyrimui pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 41.

¹⁵³ *Ibid*, p. 40.

¹⁵⁴ Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 79.

¹⁵⁵ Nevera A., *op. cit.*, p. 40.

4. padarytos kelios nusikalstamos veikos yra tapačios, vienaarūšės ar įvairiarūšės.¹⁵⁶

Teismams nagrinėjant nusikalstamų veikų seksualinio apsiprendimo laisvei baudžiamąsias bylas išskyla problemų nustatant, ar padarytoje veikoje yra vieno ar kelių nusikaltimų požymiai. Daugiausiai problemų pasitaiko nagrinėjant išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atvejus. Kaltininko padarytas lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas, iš principo, gali sudaryti ir realią, ir idealią nusikalstamų veikų sutaptį. Egzistuoja susiformavusi praktika¹⁵⁷, jog, kai asmuo su nukentėjusiuoju lytiškai santykiavo ir iš karto po to tenkino lytinę aistrą arba atvirkščiai, padarytos veikos sudaro idealiąją išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sutaptį. Jei lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas padaryti keliomis skirtingomis veikomis (lytinis aktas ir po kiek laiko lytinės aistros tenkinimas) ir tarp jų yra laiko tarpas, padarytos veikos sudaro realiąją nusikaltimų sutaptį.

„<...> D. K. <...> išlipus nukentėjusiajai E. T. iš automobilio, miške, paėmęs ją už plaukų ir palenkęs jos galvą prie savo lytinio organo, tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu su E. T. prieš jos valią, t. y. ją seksualiai prievartavo. Seksualiai išprievartavęs nukentėjusiąją E. T., toje pačioje vietoje ir tuo pačiu metu atliko vieną prievartinį lytinį aktą su gulintia ant žemės E. T. prieš jos valią, t. y. ją išžagino. Taigi D. K. iš pradžių tenkino lytinę aistrą su nukentėjusiaja E. T. oraliniu būdu. Kaip parodė nukentėjusioji, tai truko apie 5 min., tačiau nebaigęs tenkinti lytinės aistros (neišsiliejus spermai), nuteistasis toje pačioje vietoje ir tuo pačiu laiku lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja (apie 3-5 min.), bet lytinio akto nebaigė.“¹⁵⁸

Šioje nutartyje, LAT konstatavo, kad nuteistojo veikos sudarė idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį. Nuteistasis, nebaigęs tenkinti lytinės aistros oraliniu būdu, iš karto įvedė savo varpą į nukentėjusiosios makštį. Pažymėtina, kad lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas nors ir buvo padaryti keliomis veikomis, bet jos sekė viena po kitos per trumpą laiko tarpą ir buvo apimtos vieningo sumanymo.

Praktikoje taip pat yra bylų, kuriose asmuo pradeda tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu arba reikalauja masturbuoti jo lytinius organus ir nebaigęs tenkinti lytinės aistros (dar neišliejęs spermos) jis įveda varpą į moters makštį.¹⁵⁹ Tokios veikos sudaro idealiąją nusikaltimų sutaptį. Idealiąją sutaptį sudaro ir tokie atvejai, kai asmuo baigia lytinį aktą su moterimi ir iš karto po to be pertraukos imasi lytinės aistros tenkinimo oraliniu ar kitu panašiu būdu.

¹⁵⁶ Girdenis T., *supra note* 154, p. 105.

¹⁵⁷ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 27 d. nutartis Nr. 2K-437/2006.

¹⁵⁹ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

Taipogi, pateiktinas pavyzdys, kai iš padarytų veikų kvalifikacijos galima daryti išvadą, jog teismas byloje pripažino, kad padarytas ne vienas tęstinis nusikaltimas, o veikos sudaro realiąją nusikaltimų sutaptį:

„<...> J. G. nuteistas pagal BK 24 straipsnio 3 dalį ir BK 150 straipsnio 4 dalį, pagal BK 24 straipsnio 3 dalį ir pagal BK 150 straipsnio 4 dalį už tai, kad jis 2003 m. rugsėjo 21 d., apie 17 val., lopšelio–darželio kieme, sudavęs du smūgius kumščiu į nugaros sritį mažamečiui V. J., pareikalavo patenkinti oraliniu būdu mažamečio D. U. lytinę aistrą. Ranka pastūmęs paklupdė ant kelių V. J., pagrasino fiziniu smurtu D. U., taip pasitelkė asmenį, nesulaukusį BK 13 straipsnyje numatyto amžiaus, ir pasinaudodamas V. J. bei D. U. bejėgiškumu dėl mažametystės prieš jų valią privertė V. J. oraliniu būdu tenkinti D. U. lytinę aistrą. Be to, toje pačioje vietoje, 2003 m. rugsėjo 21 d., apie 17.10 val., grasindamas smurtu mažamečiui V. J., jis reikalavo oraliniu būdu patenkinti mažamečio D. U. lytinę aistrą: ranka pastūmęs paklupdė ant kelių V. J., pagrasino fiziniu smurtu D. U. ir taip prieš jų valią privertė V. J. oraliniu būdu tenkinti D. U. lytinę aistrą.“¹⁶⁰

Paminėtina ir byla, kurioje teismai nepagrįstai įvertino tęstinį seksualinį prievartavimą kaip tris atskirus nusikaltimus, sudariusius idealiąją ir realiąją nusikalstamų veikų sutaptį:

„Šilutės raj. apyl. teismo 2007 m. balandžio 5 d. nuosprendžiu K. S. nuteistas už tris seksualinius prievartavimus (BK 150 str. 1 d.) ir vieną išžaginimą (BK 149 str. 1 d.). Nusikaltimai padaryti šiomis aplinkybėmis: 2005 m. birželio 25 d., apie 5.30 val., K. S. jėga įsodino nukentėjusiąją G. T. į savo automobilį ir nuvežė prie tvenkinio. Jai bandant pabėgti perplaukiant tvenkinį, pasivijo ją tvenkinyje, nuogai išrengė, po to jėga panardindamas ją po vandeniu, du kartus įvedė savo lytinį organą jai į burną. Po to ant tvenkinio kranto atliko su ja natūralų lytinį aktą. Po to vėl tenkino su ja lytinę aistrą oraliniu būdu. Po to privertė ją perplaukti tvenkinį ir kitame tvenkinio krante vėl tenkino savo lytinę aistrą su ja oraliniu būdu.“

161

„Šioje nutartyje kolegija konstatavo, kad teismai nepagrįstai pripažino tame pačiame tvenkinio krante padarytas dvi seksualinio prievartavimo veikas idealiąją nusikalstamų veikų sutaptimi, o vieną seksualinio prievartavimo veiką, padarytą kitame tvenkinio krante, realiąją nusikaltimų sutaptimi su likusiomis nusikalstamomis veikomis, vien tik todėl, kad jos padarytos skirtinguose tvenkinio krantuose (skirtingose vietose). Iš byloje nurodytų aplinkybių matyti, kad abiejuose tvenkinio krantuose nuteistojo padarytas nusikalstamas veikas jungė vieningas sumanymas, kurio tikslas buvo patirti lytinį pasitenkinimą su ta pačia nukentėjusiaja.

¹⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo 2004 m. gegužės 6 d. nuosprendis Nr. 1-214/2004.

¹⁶¹ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra* note 32.

Visi nusikalstami veiksmai sekė vienas po kito, buvo padaryti per labai trumpą laiko tarpą ir vyko kaip vienas lytinės aistros tenkinimas, susidedantis iš trijų epizodų.“¹⁶²

Dažnai, įveikiant nukentėjusiojo pasipriešinimą, išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu yra sužalojamas ar sunaikinamas įvairios vertės nukentėjusiojo turtas (drabužiai, mobilusis telefonas ir pan.), pasisavinamas svetimas turtas. Tokiu atveju veikos yra kvalifikuojamos kaip kelių nusikalstamų veikų realioji sutaptis. Kai dėl išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu panaudoto fizinio smurto nukentėjusiajam padaromas nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas arba sukeliamas fizinis skausmas, padaryta veika papildomai pagal LR BK 138, 139 ar 140 str. nekvalifikuojama. Tačiau jei dėl panaudoto fizinio smurto nukentėjusiojo pasipriešinimui palaužti jam padarytas tyčinis sunkus sveikatos sutrikdymas, padaryta veika kvalifikuojama kaip kelių nusikaltimų idealioji sutaptis pagal BK 149 ar 150 str. ir 135 str. atitinkamą dalį.¹⁶³

„<...> Kaltinamasis A. A. 2003 m. liepos 20 d., apie 15 val. 45 min., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kas turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, K. B. priklausančiame bulvių lauke, <...>, panaudodamas fizinį smurtą, lytiškai santykiavo su M. G. prieš jos valią, t. y. ją išžagino, ko pasėkoje atsirado sunkūs padariniai. <...> Iš specialisto išvados matyti, jog M. G. konstatuotos poodinės kraujosruvos abiejose rankose ir abiejose šlaunyse, tai yra jai padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas. Iš 2003 m. spalio 24 d. teismo psichiatrijos, psichologinės ekspertizės akto matyti, jog po patirto smurto M. G. išsivystė sunkus depresinis epizodas. Tokia būseną stebima ir šiuo metu, taikomas ambulatorinis gydymas. Tokia psichinė būseną atitinka sunkų sveikatos sutrikdymo laipsnį.“¹⁶⁴

Taigi darytina išvada, jog sprendžiant klausimą, kokią nusikalstamų veikų sutaptį sudaro lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas, reikia įvertinti: kiek veikų padarė kasatorius; ar veika kelis kartus pažeistas tas pats ar pažeisti skirtingi BK straipsniai; ar tarp veikų yra laiko tarpas ir ar galima padarytas veikas vertinti kaip padarytas tuo pat metu; ar padarytas veikas sieja vieningas sumanymas. Priklausomai nuo šių požymių sprendžiama, ar padarytos veikos sudaro realią ar idealią nusikalstamų veikų sutaptį.

2.4.2. Baigtumo momentas ir nusikalstamų veikų padarymo stadijos

¹⁶² Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note* 32.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note* 38.

¹⁶⁴ Kauno apygardos teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nuosprendis Nr. 1-98-48/2008.

LR BK specialiosios dalies straipsniuose nurodytos nusikalstamos veikos apibūdinamos kaip baigtos, t. y. kaip tokios, kuriose yra visi atskiros rūšies nusikalstamos veikos sudėties objektyvieji ir subjektyvieji požymiai.

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtys yra formalios. Įstatymų leidėjas nesieja padarytos veikos kvalifikavimo nei su išžaginimo, nei su seksualinio prievartavimo veiksmų pabaiga, nei su dėl to kilusiais padariniais. Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra baigti nusikaltimai nuo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo pradžios nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, ar patenkino lytinę aistrą.¹⁶⁵ Pavyzdžiui, tenkinant lytinę aistrą oraliniu būdu nusikaltimas laikomas baigtu nuo lytinio organo įkišimo į burną momento. Mažamečio asmens tvirkinimo atveju nusikaltimas laikomas baigtu atlikus tvirkinimo veiksmus nepriklausomai nuo jų poveikio mažamečiui.

„P. M. nuteistas už tai, kad <...> privažiavęs prie šaligatviuėjusios nukentėjusiosios jėga ją įsodino į automobilį, nusivežė į automobilių stovėjimo aikštelę, kur, panaudodamas fizinį smurtą, t. y., vieną kartą dešinės plaštakos išorine dalimi sudavęs nukentėjusiajai į veidą bei liepęs jai nusiraminti ir neprisišaukti daugiau bėdos, tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu bei kišdamas pirštus nukentėjusiajai į makštį, iš karto po to natūraliu būdu lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja prieš jos valią...“¹⁶⁶

Pateiktame pavyzdyje aiškiai pastebimi du baigti nusikaltimai, t. y. seksualinis prievartavimas oraliniu būdu bei išžaginimas. „V. S. pagal BK 153 straipsnį nuteistas už tai, kad <...> dienos metu per rūbus glostė mažametės V. D. krūtinę, siūlė jai nusirengti; <...> demonstravo savo lytinį organus.“¹⁶⁷ Nuteistojo atlikti alternatyvūs tvirkinamieji veiksmai mažametei vertinami kaip baigta nusikalstama veika. Fizinio ar psichinio smurto panaudojimas ar kitokos atėmimas galimybės priešintis, pavartotas siekiant lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti savo lytinę aistrą prieš asmens valią (mušimas, sužalojimas, grasinimas tai padaryti, laisvės atėmimas, surišimas, išrengimas ir t.t.) yra vertinami kaip pasikėsinimas išžaginti ar seksualiai prievartauti. „Pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 149 straipsnio 3 dalį E. E. ir M. K. nuteisti už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe, tuojau pat po nukentėjusiosios N. V. seksualinio prievartavimo, pasinaudodami pirmesniais savo veiksmais...“¹⁶⁸ (suėmęs rankomis jai už pečių prievarta parklupdė ant žemės, padarydamas jai odos nubrozdinimą dešinio kelio priekiniame paviršiuje ir poodinę kraujosruvą kairio kelio priekiniame paviršiuje, t. y. nežymų sveikatos sutrikdymą, abiejų rankų delnais sudavė vieną smūgį jai per abi ausis, taip sukeldamas fizinį skausmą) „...E. E. prieš nukentėjusiosios valią ant automobilio variklio gaubto bandant įvesti

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note 38*.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis Nr. 2K-81/2012.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-418/2005.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-545/2011.

*savo lytinį organą į nukentėjusiosios makštį, tačiau nesugebėjus to padaryti dėl nukentėjusiosios aktyvaus prieššinimosi atsistumiant bei atsitraukiant, abu pasikėsino išžaginti nepilnametę nukentėjusiąją.*¹⁶⁹

Pažymėtina, kad esant bendrininkavimui visi bendrininkai bendrai atsako už visas bendrininkų veikas, kurias apėmė susitarimas ir tyčia, o ne tik už savo veiksmus. „Jei darant išžaginimą ar seksualinį prievartavimą bendrininkų grupė vieni bendrininkai lytiškai santykiavo ar tenkino lytinę aistrą su nukentėjusiuoju, o kitiems to padaryti nepavyko dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jų valios, veika kvalifikuojama kaip baigtas nusikaltimas, ir visi bendrininkai atsako pagal BK 149 ar 150 straipsnio 2 dalį nepriklausomai nuo to, kad kai kurie bendrininkai lytiškai nesantykiavo ar netenkino lytinės aistros.“¹⁷⁰ Vadovaujantis BK 11 straipsnio 5 ir 6 dalimis, nusikaltimai, numatyti BK 149 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse ir BK 150 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, priskiriami prie sunkių, o BK 149 straipsnio 4 dalyje ir BK 150 straipsnio 4 dalyje – prie labai sunkių nusikaltimų. Remiantis BK 21 straipsniu, baudžiamoji atsakomybė už juos kyla ir dėl rengimosi padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Rengimasis padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą atribojamas nuo pasikėsinimo padaryti šiuos nusikaltimus pagal tai, ar kaltininkas pradėjo įgyvendinti BK 149 ar 150 straipsniuose numatytų nusikaltimų sudėčių objektyvius veikos požymius. Jei kaltininkas pradėjo naudoti fizinį smurtą ar išreiškė grasinimus jį panaudoti, ar padarė veiksmus kitaip atimdamas galimybę priešintis, padaryta veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą pagal BK 22 straipsnio ir BK 149 straipsnio 1, 2, 3 ar 4 dalį arba 150 straipsnio 1, 2, 3 ar 4 dalį, nors kaltininkas ir nepradėjo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo dėl to, kad jam nepavyko įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimo, arba dėl kitų nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių.¹⁷¹ „<...> D. V. nuteistas pagal BK 22 ir 149 straipsnius už tai, kad pasikėsino lytiškai santykiauti su nepilnamečiu prieš jo valią, panaudodamas smurtą, <...> jėga įsitempė nepilnametę E. S. į gretimą kambarį ir pareikalavo lovoje su juo lytiškai santykiauti. Jai atsisakius, D. V. panaudodamas smurtą, t. y., apglėbęs E. S. per liemenį, perplėšė nugaros srityje kelnių juosmenį, stumdamas pargriovė nukentėjusiąją ant sofos, numovė perplėštas kelnes, o E. S. bandant atsistoti, laikė ją prispaudęs rankomis, tačiau nukentėjusiajai E. S. aktyviai pasipriešinus pavyko ištrūkti – kumščiu išdaužus lango stiklą pabėgti iš kambario...“¹⁷²

„Smurto naudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis gali būti kvalifikuojamas kaip rengimasis padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, jei jis naudojamas ne

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis, *supra note* 168.

¹⁷⁰ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2003 m. rugpjūčio 7 d. nuosprendis Nr. 1-59-03/2003.

pasipriešinimui įveikti, o tik sudaryti palankias sąlygas nusikaltimui padaryti (pavyzdžiui, įsodinti nukentėjusį į automobilį ir nuvežti į nusikaltimo vietą).¹⁷³

„Neatsako pagal BK 149 ar 150 straipsnį už padarytą veiką asmuo, savo noru nutraukęs pradėtą išžaginimą ar seksualinį prievartavimą suvokdamas, kad gali tai pabaigti. Savanoriškas atsisakymas galimas rengimosi ir pasikėsینimo padaryti nusikaltimą stadijose iki lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo pradžios momento.“¹⁷⁴ Pradėjus lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą, savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą negalimas, nes nuo to momento nusikaltimas jau laikomas baigtu. Nelaikomas savanorišku atsisakymas pabaigti pradėtą veiką dėl aktyvaus nukentėjusiojo pasipriešinimo, dėl netikėto kitų asmenų atsiradimo šalia, dėl nukentėjusiojo venerinės ar AIDS ligos, dėl erekcijos nebuvimo ar per silpnos erekcijos, kaltininko sveikatos sutrikimo ir pan.

„S. D. nuteistas už tai, kad panaudojęs fizinį smurtą, pasikėsino tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su moterimi prieš jos valią <...> S. D. kartu su V. S. suduodamas nukentėjusiajai smūgius rankomis ir kojomis pasikėsino patenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, nes nukentėjusioji aktyviai priešinosi, stengdamasi nepraverti burnos bei įkasdama į varpą. <...>“¹⁷⁵

Taigi atsižvelgiant į tai, kad išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtys yra formalios, jie yra laikomi baigtais nusikaltimais nuo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo pradžios nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, ar patenkino lytinę aistrą, taipogi, nepriklausomai nuo kilusių padarinių. Esant bendrininkavimui, visi bendrininkai atsako už visas bendrininkų padarytas veikas. Akcentuotina, kad net ir tuo atveju, jeigu vienam bendrininkų nusikalstamos veikos nepavyko padaryti dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, veika kvalifikuotina kaip baigtas nusikaltimas. Svarbu yra tai, jog baudžiamoji atsakomybė kyla ir už rengimąsi ir pasikėsینimą padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Šios dvi nusikalstamų veikų padarymo stadijos atribojamos pagal tai, ar kaltinamasis pradėjo įgyvendinti BK 149 ar 150 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių objektyvius veikos požymius ar ne.

Analizuojant teismų praktiką, pastebima, jog baigtumo momento nustatymas gali kelti problemų, kurios būtų vertos analizės ateities moksliniuose darbuose. Pavyzdžiui, yra sunku įvertinti „kitokio fizinio sąlyčio“ veiksmus, taip pat ne visada yra aišku, nuo kokio momento jau prasidėjo lytinės aistros tenkinimas. Svarbūs paminėti ir probleminiai atvejai, kai kaltinamajam nepavysta atlikti siekiamo natūralaus, oralinio ar analinio lytinio akto, bet bandant tai padaryti

¹⁷³ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note 29*.

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note 38*.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 23 d. nutartis Nr. 2K-854/2003.

neišvengiamai būta kitokio fizinio sąlyčio. Esant tokioms situacijoms galima sulaukti nepagrįsto kaltinimo baigtu seksualiniu prievartavimu pagal požymį „*kitoks fizinis sąlytis*“¹⁷⁶.

2.5. Bendrininkavimas nusikalstamosiose veikose seksualinio apsisprendimo laisvei

2.5.1. Bendrininkavimas kaip kvalifikuojantis požymis

„Lietuvoje vyrauja vieno nusikaltimo koncepcija, kuomet konkretaus nusikaltimo atveju bendrininkauja daug asmenų, ir kadangi nebūtinai visi atlieka tą patį vaidmenį, išryškėja jų kategorijos, o būtent – bendrininkavimo kategorija, kai veika nusikalstamą pobūdį „perima“ iš pagrindinio vykdytojo padarytos veikos. Paprasčiau galima pasakyti, kad daugelio šalių teisėje, be vykdytojo (arba bendravikdytojų), egzistuoja nusikaltimo dalyviai siaurąja prasme.“¹⁷⁷ Dėl tokio dalyvavimo teismų praktikoje ne retai kyla problemų kvalifikuojant bendrininko baudžiamą dalyvavimą, nustatant, ar yra dalyvavimo baudžiamumo sąlygos, taip pat nustatant atsakomybę už nusikalstamą bendrininkavimą. Atsižvelgiant į tai, svarbu pateikti išsamesnę bendrininkavimo, kaip kvalifikuojančio požymio nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei sudėtyse analizę bei apžvelgti pagrindines problemas, kurios pasitaiko teismams analizuojant bendrininkavimo nusikalstamosiose veikose seksualinio apsisprendimo laisvei atvejus.

„Bendrininkavimas – tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Bendrininkų veiksmų bendrumas pirmiausia pasireiškia tuo, kad nusikalstama veika padaroma tarpusavyje susijusiais ir iš anksto suderintais bendrininkų veiksmais arba neveikimu; antra, veiksmų bendrumas susijęs su bendru visiems bendrininkams nusikalstamų padarinių siekimu; trečia, egzistuoja kiekvieno bendrininko veiksmų ir bendrų nusikalstamų padarinių priežastinis ryšys. Kiekvienas bendrininkas siekia būtent to nusikalstamo rezultato, kurio siekia ir kiti bendrininkai.“¹⁷⁸ Bendrininkavimas galimas visose nusikalstamos veikos stadijose. Pažymėtina, jog pripažįstant asmenį bendrininku kartu turi būti nustatyta, kad jo veiksmai (neveikimas) yra reikšmingi bendrai nusikalstamai veikai tuo, jog sudaro sąlygas kitų bendrininkų veiksams, juos papildo.

LR BK 149 str. 2 d. (išžaginimas) bei 150 str. 2 d. (seksualinis prievartavimas) įtvirtina bendrininkavimą kaip nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei

¹⁷⁶ Prof. dr. O. Fedosiukas, *supra note* 32.

¹⁷⁷ Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001, p. 261-262.

¹⁷⁸ Gutauskas, A. Vykdytojo eksceso problema baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje. *Jurisprudencija*. 2006, 7 (85): 43.

kvalifikuojantį požymį. „Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra laikomi padaryti bendrininkų grupės, kai išžaginant ar seksualiai prievartaujant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytojai.“¹⁷⁹ Vykdytoju yra pripažįstamas asmuo, kuris darant nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą. Šiuo aspektu yra svarbi LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos išvada¹⁸⁰, kurioje kolegija konstatavo, kad bendravykdytojais laikoma ne tik lytiškai santykiavę ar tenkinę lytinę aistrą prieš žmogaus valią asmenys, bet ir tie asmenys, kurie bendrai veikdami prieš nukentėjusįjį smurtauja, grasina ar kitaip padeda įgyvendinti nusikalstamą sumanymą, nors po to lytiškai santykiautų ar tenkintų lytinę aistrą tik vienas iš jų.

„Pagal BK 150 straipsnio 3 dalį E. E. ir M. K. nuteisti už tai, kad <...> veikdami bendrininkų grupe <...> M. K. savo dalyvavimu įvykio vietoje sukūrė nukentėjusiąją bauginančią situaciją, o E. E., turėdamas tikslą patenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su kitu žmogumi prieš jo valią, panaudojo fizinį smurtą <...> tokiu būdu, M. K. savo buvimu toje pačioje vietoje bauginant nukentėjusiąją, palaužę nukentėjusiosios nepilnametės N. V. pasipriešinimą, E. E. prievarta įvedęs savo lytinį organą jai į burną, tenkino lytinę aistrą prieš nukentėjusiosios nepilnametės N. V. valią oraliniu būdu – taip abu seksualiai prievartavo nepilnametę nukentėjusiąją.“¹⁸¹

Be to, vykdytoju laikomas ir toks asmuo, kuris nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo valią ar pasinaudojant jo bejėgiškumu, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą.

Svarbus aspektas yra tas, jog „išžaginimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas ir toks asmuo, kuris organizavo, kurstė ar padėjo padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą asmeniui, kuris dėl amžiaus ar psichinės būklės neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus.“¹⁸²

„<...> G. S. tenkino lytinę aistrą su M. P. prieš jo valią oraliniu ir kitokio fizinio sąlyčio būdu (ranka jį masturbavo) panaudodamas fizinį smurtą ir kitaip atimdamas galimybę priešintis (nepaklusus grasino nužudyti jo tėvus) bei pasinaudodamas bejėgiška dėl mažametystės nukentėjusiojo būkle; be to, nepilnamečio A. B. akivaizdoje liepė mažamečiui M. P. atlikti su mažamečiu E. M. oralinį lytinį aktą, o pastarajam vieną kartą liepė nusišlapinti M. P. į burną; A. B. liepė atlikti oralinį lytinį aktą su M. P. ir taip stebėdamas nuo jo priklausančių

¹⁷⁹ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 23 d. nutartis Nr. 2K-854/2003.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-545/2011.

¹⁸² Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

vaikų iškreiptus prievartinius lytinius aktus tenkino savo lytinę aistrą; A. B. akivaizdoje liepė E. M. oraliniu būdu atlikti lytinį aktą su M. P. ¹⁸³

Jei darant šiuos nusikaltimus greta vykdytojų dalyvauja kiti bendrininkai (organizatoriai, kurstytojai, padėjėjai), jų veikos kvalifikuojamos pagal BK 24 straipsnio 4, 5 ar 6 dalį ir BK 149 straipsnio 2 dalį arba 150 straipsnio 2 dalį, jei jie bendrininkavo išžaginant ar seksualiai prievartaujant su bendrininkų grupe (su ne mažiau kaip dviem vykdytojais) arba pagal kitas BK 149 ar 150 straipsnio dalis, jei jie bendrininkavo su vienu vykdytoju.

Jei asmuo darant nusikaltimą dalyvauja ir kaip organizatorius ar kurstytojas, ir kaip padėjėjas, jo veika kvalifikuojama pagal BK 24 straipsnio 4 ar 5 ir 6 dalį ir BK 149 ar 150 straipsnio atitinkamas dalis.

„Išžaginimas ar seksualinis prievartavimas, padarytas organizuotos grupės, kvalifikuojamas tik pagal BK 149 straipsnio 2 dalį arba 150 straipsnio 2 dalį nepriklausomai nuo konkretaus bendrininko vaidmens padarant nusikaltimą.“¹⁸⁴

Išžaginimas ar seksualinis prievartavimas, padarytas nusikalstamo susivienijimo, kvalifikuojamas pagal BK 249 straipsnio atitinkamą dalį ir pagal BK 149 straipsnio 2 dalį arba 150 straipsnio 2 dalį nepriklausomai nuo konkretaus nusikalstamo susivienijimo nario vaidmens padarant išžaginimą ar seksualinį prievartavimą.¹⁸⁵

2.5.2. Praktinės bendrininkavimo kvalifikavimo problemos

Teismų praktikoje neretai pasitaiko problemų kvalifikuojant bendrininkavimo atvejus esant nusikalstamoms veikoms, padarytoms seksualinio apsiprendimo laisvei. Šiame poskyryje kalbama apie tas bendrininkavimo kvalifikavimo problemas, kurios, analizuojant teismų praktiką, pasirodė svarbios, tačiau mažiau paaiškintos, dėl to vertos analizės.

Pirmiausiai, svarbu aptarti subjektyviojo kaltės požymio kvalifikavimo ypatumus esant grupiškumui. Kai išžaginimas ar seksualinis prievartavimas padaryti bendrininkų grupės ir nukentėjusysis nesipriešina visų ar atskirų bendrininkų veiksams, kaltininko tyčia yra tai, kad jis suvokia, jog lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią su kitais asmenimis bendrininkų grupe, ir, kad patį kelių bendrininkų buvimą nukentėjusysis suvokia kaip psichinį smurtą ir tai palaužia jo valią priešintis, arba, kad kiti bendrininkai prieš tai siekdami lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo palaužė nukentėjusiojo pasipriešinimą, ir nors jis nesipriešina kaltininkui, ir šis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą nenaudodamas

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutartis Nr. 2K-449/2007.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas, *supra note 38*.

¹⁸⁵ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note 29*.

nei smurto, nei grasinimų, nei kitų panašių veiksmų, jis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo valią ir to nori.¹⁸⁶

Jeigu kaltinamasis nesuvokia bendrininkavimo požymio padarytoje nusikalstamoje veikoje, jam kvalifikuojantis požymis negali būti inkriminuojamas.

„J. A. B. ir K. S. Pagal BK 149 straipsnio 2 dalį nuteisti už tai, kad tarnybos metu (K. S. – dirbdamas felčerių, o J. A. B. – automobilio vairuotoju), automobilyje <...> veždami ligonę K. G. veikdami bendrininkų grupe, lytiškai santykiavo prieš nukentėjusiosios K. G. valią pasinaudodami jos bejėgiška būkle: K. S., turėdamas tikslą lytiškai santykiauti su ligone, suleido jai medikamentų, nuo kurių ji nepajėgė valdyti savo kūno bei pasipriešinti, ir atliko lytinį aktą prieš jos valią. Po to J. A. B., pasinaudojęs tuo, jog K. G. pasipriešinimas palaužtas dėl prieš tai felčerio K. S. jai suleistų medikamentų, pasinaudojo jos bejėgiška būkle ir lytiškai su ja santykiavo prieš jos valią. <...> “ J. A. B. teigia, jog „ <...> vairuodamas greitosios pagalbos automobilį nematė, ką su nukentėjusiaja prieš tai darė K. S., nežinojo, kokie medikamentai suleidžiami nukentėjusiajai, ir, ar jie apskritai naudojami.“¹⁸⁷ Dėl ko jis nesuvokęs bendrininkavimo požymio ir prašo jo veiką perkvalifikuoti pagal LR BK 149 str. 1 d. LAT pabrėžė, jog „ <...> Nusikaltimas padarytas kompaktiškoje erdvėje, kurioje komandoje dirbantys asmenys negalėjo nežinoti apie tai, kokiomis aplinkybėmis ir kokios būklės nukentėjusioji pateko į skubios medicinos pagalbos automobilį. Teismai pagrįstai atmetė nuteistojo J. A. B. teiginį, jog jis nežinojo apie tai, kad nukentėjusioji buvo apsvaiginta ir išžaginta K. S. <...> J. A. B. versija apie tai, kad jis nesuprato, jog nusikaltimą daro veikdamas bendrininkų grupe, paneigta pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo ištirtais įrodymais bei išdėstytais argumentais. Jis matė, kokios būklės buvo nukentėjusioji, kai jie kartu su K. S. atvyko į iškvietimo vietą. Nukentėjusiosios sąmoningumą, orientaciją ir pakankamą fizinį savarankiškumą į iškvietimo vietą atvykus medicinos pagalbos automobiliui patvirtina liudytojos G. J., D. Š. ir M. Č. Tai, kad nukentėjusioji nebuvo apsvaigusi nuo alkoholio, patvirtino ir specialistė A. Šeputytė. Remiantis šiais įrodymais bei nukentėjusios apžiūros duomenimis, teismai pagrįstai pripažino, kad nukentėjusioji buvo apsvaiginta. A. B. tai suprato, žinojo, kad bejėgišką būseną nukentėjusiajai sukėlė K. S., ir šia jos būseną pasinaudojo nukentėjusiają išžagindamas. Todėl veika teisingai kvalifikuota pagal BK 149 straipsnio 2 dalį – kaip padaryta veikiant bendrininkų grupe.“¹⁸⁸

Kita analizuotina problema, susijusi su bendrininkavimo, kaip kvalifikuojančio požymio nustatymu, yra: ar galimas bendrininkų grupės inkriminavimas, kai nustatytas tik vienas žagintojas ar seksualinis prievartautojas, o kiti nenustatyti. Kiek ankstesnėje teismų praktikoje

¹⁸⁶ Teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note* 29.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 23 d. nutartis Nr. 2K-3/2012.

¹⁸⁸ *Ibid.*

dominavo nuostata, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu negalimas, kadangi nėra galimybės įsitikinti dėl jo pakaltinamumo ir atsakomybei kilti reikalingo amžiaus.

“Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodyta, kad A. A. padarė nusikalstamą veiką bendrininkų grupėje ir tai pripažinta jo atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Tai, kad A. A. padarė nusikalstamą veiką bendrininkų grupėje, pažymėta ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje. Tačiau byloje A. A. bendrininkai nenustatyti, nėra duomenų, ar jie gali būti nusikaltimo subjektais. Tokiais atvejais kaltininkui negali būti taikomos BK 24 straipsnio 1 dalies, 25 straipsnio 2 dalis ir 60 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatos. <...> Todėl iš nuosprendžių šalintina aplinkybė, kad A. A. padarė nusikaltimą bendrininkų grupėje...”¹⁸⁹

„<...> kolegija pažymi, kad bendrininkavimui konstatuoti būtinas bent dviejų asmenų, atitinkančių įstatymo nustatyto amžiaus ir pakaltinamumo požymius, dalyvavimas nusikalstamoje veikoje. Nenustatytas asmuo neturi būti laikomas bendrininku, nes neįmanoma paneigti prielaidos, kad jis nėra sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus ar yra nepakaltinamas. Pagal teismų praktikoje susiformavusių nuostatų vieno asmens dalyvavimas nusikalstamoje veikoje kartu su nenustatytu asmeniu nesuteikia pagrindo konstatuoti bendrininkavimo ir pripažinti bendrininkų grupės kaip atsakomybę sunkinančios aplinkybės buvimo.”¹⁹⁰

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartyje oponuojama nusistovėjusiai teismų praktikai. Ji pažymi, kad: *„nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma, ir, kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybei amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą.”¹⁹¹* Pastebima, jog dabartinėje praktikoje laikomasi pastarosios pozicijos. Pavyzdžiui, Kauno miesto apylinkės teismo 2011 m. birželio 29 d. nuosprendžiu¹⁹² E. B. buvo nuteistas pagal LR BK 149 str. 2 d. ir 150 str. 2 d., nes veikdamas bendrininkų grupe su tyrimo metu nenustatytu asmeniu, kuriam ikiteisminis tyrimas yra vykdomas atskirai, panaudodamas fizinį bei psichinį smurtą, tenkino lytinę aistrą su R. G. (K.) bei , palaužus nukentėjusiosios valią priešintis, lytiškai su ja santykiavo.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis Nr. 2K-456/2008.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 6 d. nutartis Nr. 2K-211/2008.

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio 6 d. nutartis Nr. 2K-P-9/2009.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis Nr. 2K-414/2012;

Pažymėtina, jog analizuojamu klausimu LAT 2011 m. balandžio 12 d. nutartyje¹⁹³ yra pateikęs svarbų išaiškinimą, kuriame pasako, jog teismų praktikoje gali būti daromi skirtingi sprendimai dėl bendrininkavimo požymių, veikiant su teismo nenustatytu asmeniu. Teismo išvada priklauso nuo to, kokia informacija surinkta byloje apie nenustatytus asmenis. Jei bylos nagrinėjimo metu nepavyksta nustatyti kitų asmenų, dalyvavusių darant nusikaltimą, asmenybės, be to, byloje nėra jokių duomenų, apie tų asmenų išvaizdą, galimą amžių, veikimo būdus ir kitus požymius, leidžiančius identifikuoti tuos asmenis, teismas paprastai vengia daryti išvadą dėl bendrininkavimo ir bendrininkų grupės buvimo. Tačiau jei byloje yra duomenų, leidžiančių daryti išvadą apie kitų asmenų, dalyvavusių, darant nusikaltimą, išorinius bruožus, apytikrį amžių, sąmoningumo laipsnį nusikalstamai veikiant, tokiais atvejais teismas gali padaryti išvadą, kad tarp nuteistojo ir teismo nenustatyto asmens yra ryšys, atitinkantis bendrininkavimo padarant nusikaltimą reikalavimus, ir pritaikyti BK nuostatas dėl bendrininkavimo, atitinkamai motyvuodamas savo sprendimą.

Taigi darytina išvada, kad bendrininkų grupės inkriminavimas, kai nustatytas tik vienas žagintojas ar seksualinis prievartautojas, o kiti nenustatyti, būtų galimas. Šiai pozicijai pritaria ir autorė.

Taip pat ne retai pasitaiko problemų kvalifikuojant kaltinamųjų vaidmenis. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 14 d. nuosprendžiu E. M. ir Ž. B. nuteisti pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir BK 150 straipsnio 4 dalį (perkvalifikavus veiką iš 1961 m. BK 118 straipsnio 4 dalies). T. P. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 1 dalį (perkvalifikavus veiką iš 1961 m. BK 271 straipsnio 2 dalies) ir pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (perkvalifikavus veiką iš 1961 m. BK 118 straipsnio 4 dalies). „*E. M. ir Ž. B. padėjo T. P. tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su mažamete N. K. prieš jos valią, t. y. T. P. panaudojo fizinį smurtą – pastūmė, sudavė į šoną ir grasindamas peiliu reikalavo, kad ji patenkintų jį lytiškai. N. K. atsisakius tai daryti, T. P. parvertė ją ant žemės, atsisėdo ant krūtinės ir E. M. laikant N. K. rankas, o Ž. B. – nukentėjusiosios galvą bei užspaudus pirštais jai nosį, kad ši prasižiotų, T. P. kišo N. K. į burną lytinį organą.*“¹⁹⁴ Kasaciniu skundu generalinio prokuroro pavaduotojas teigė, jog teismas nepagrįstai pripažino, kad E. M. ir Ž. B. buvo padėjėjai darant nusikaltimą. Nors E. M. ir Ž. B. patys tiesiogiai lytinės aistros su nukentėjusiaja N. K. netenkino, tačiau jų veiksmai rodo, kad jie buvo nusikaltimo vykdytojai. Kasatorius remiasi LAT senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis Nr. 2K-170/2011;

¹⁹⁴ Kauno apygardos teismo 2005 m. sausio 14 d. nuosprendis Nr. 2K-173/2006.

seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 15 punktu.¹⁹⁵ LAT kasatoriaus skundą šiuo aspektu tenkino.

Dar vienas atvejis, atkreipęs dėmesį, yra susijęs su klausimu ar laikytina bendrininkavimu, kai vieno iš bendravykdytojų nėra šalia?

*„V. P. nuteistas už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, bendrininkų grupę kartu su V. M. iš anksto aptarę veiksmus, turėdamas tikslą lytiškai santykiuoti su J. A., <...> J. A. apsvaigus nuo alkoholio ir ketinant išlipti iš automobilio, V. P. panaudojo fizinį smurtą bei grasinimus, liepė tylėti ir neleido jai išlipti iš automobilio. Po to šiuo automobiliu, kurį vairavo V. M., nuvežė <...> miške, panaudodamas fizinį smurtą, sudavė nukentėjusiajai ranka per veidą, nuplėšė drabužius, laikė nukentėjusios rankas, užgulė ją savo kūnu bei tuo pačiu metu kartu su V. M., siekdamas palaužti nukentėjusiosios pasipriešinimą, grasindamas nukentėjusiajai tuoj pat panaudoti fizinį smurtą – nušauti bei pakviesti dar daugiau asmenų, bendrais veiksmais sukėlė grėsmę nukentėjusiosios gyvybei ir sveikatai, baimę būti sužalotai; taip atėmęs galimybę priešintis prieš J. A. valią lytiškai su ja santykiavo.“*¹⁹⁶

V. P. pateikė kasacinį skundą, kuriuo prašė panaikinti žemesnės instancijos teismų sprendimus ir bylą nutraukti. Kasatorius nurodė, jog prieš J. A. jis prievartos nenaudojo, o tik bandė su moterimi atlikti lytinį aktą, tačiau jam nepavyko. Iš skundo argumentų akcentuotina tai, jog V. P. teigia, kad V. M. moteriai nieko nesakė, jo iš viso nebuvo, kai jis, kasatorius, bandė atlikti su ja lytinį aktą. Jokių įrodymų, kad buvo padaryta jam inkriminuota nusikalstama veika, nėra. Tokiu atveju, žinoma, nėra ir bendrininkavimo požymio.

Teisėjų kolegija atmetė kasatoriaus skundą. Byloje, remiantis nukentėjusiosios J. A. ir liudytojų parodymais, medicinos specialisto išvadamis įrodyta V. P. kaltė. Autorė mano, jog šioje nutartyje pateikti argumentai nėra išsamūs. Teisėjų kolegija nepasisako dėl bendravykdytojo nebuvimo šalia, manytume, jog tai yra svarbus klausimas kvalifikuojant bendrininkavimą. Siūlytina tokią praktiką priskirti psichinės prievartos atvejams. Nors atliekant nusikalstamus seksualinius veiksmus vieno kaltinamųjų ir nebuvo šalia, tačiau nukentėjusioji žino, jog ankstesniuose nusikalstamuose veiksmuose dalyvavęs asmuo galimai yra netoliese. Tai didina baimę, mažina nukentėjusiosios pasipriešinimą. Todėl manytina, kad V. P. kaltė turėtų būti paaiškinta ne tik ją įrodant remiantis liudytojų parodymais, medicinos specialisto išvadamis ir pan., bet ir pateikiant autorės pasiūlytą paaiškinimą. Tas pats pasakytina ir apie dar vieną LAT nutartį¹⁹⁷, kurioje V. Ž. buvo nuteistas pagal LR BK 149 str. 3 d. ir 150 str. 3 d. Kasaciniu skundu nuteistasis nurodė, kad jis nukentėjusiųjų nežagino ir seksualiai neprievartavo, to net

¹⁹⁵ Jame nurodyta, kad išžagavimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju laikomas ir toks asmuo, kuris naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė galimybę nukentėjusiajam priešintis, bet lytiškai su nukentėjusioju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis Nr. 2K-607/2010.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis Nr. 2K-409/2012.

nesiekė, jo apskritai ilgą laiką nebuvo sodo namelyje, o apie tai, kad merginos buvo mušamos ir prievartaujamos, jis sužinojo iš S. L. grįžęs į namelį. Šioje nutartyje teismas taip pat nepasisako apie nebuvimo šalia aplinkybę, o tik aptaria, kas yra laikoma bendravykdytoju išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje.

Taigi analizuojant bendrininkavimą kaip vieną kvalifikuojančių nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei požymių, teismų praktikoje susiduriama, pirmiausiai, su subjektyviojo kaltės požymio suvokimo ir vertinimo problema. Pažymėtina, kad jeigu kaltinamasis nesuvokia bendrininkavimo požymio padarytoje nusikalstamoje veikoje, jam kvalifikuojantis požymis negali būti inkriminuojamas. Taip pat, pateikus ankstesnės teismų praktikos ir šių dienų LAT poziciją dėl bendrininkų grupės inkriminavo, kai nėra nustatytas vienas jų, pritartina nuomonei, kad, visgi, galima kvalifikuoti esant bendrininkavimą, kadangi nenustatytas asmuo nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir, kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Paminėta, kad susiduriama ir su bendrininkavimo vaidmenų nustatymo problematika, tačiau nors ir dažnai pasitaiko skundų, kuriais neigiama buvus, pavyzdžiui, bendravykdytoju, tokie skundai yra atmetami, nes, nepaisant išimtinių atvejų, teismai paprastai teisingai nustato bendrininkų rūšis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nusikalstamos veikos seksualinio apsiprendimo laisvei vidutiniškai sudaro apie 0,5 proc. per vienerius metus užregistruotų nusikalstamų veikų. Šios nusikalstamos veikos pasižymi latentiniu pobūdžiu, todėl, manytina, kad realių seksualinės prievartos atvejų gali būti dešimtimis kartų daugiau nei oficialiai registruotų. Registruotų seksualinės prievartos nusikaltimų dinamikai būdinga pastovumas, nepastebima didelių nusikalstamų veikų skaičiaus šuolių. Dauguma nusikalstamų veikų seksualinio apsiprendimo laisvei priežasčių yra psichologinės, sąlygotos tokių veiksnių kaip vaikystėje patirta seksualinė viktimizacija, socialinis nepilnavertiškumas, augimas disfunkcinėje šeimoje. Seksualinė prievarta pasirenkama kaip priemonė išreikšti gebėjimą vyrauti, būti stipriu, valdyti.

2. Išanalizavus pasirinktus teorinius ir praktinius nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei baudžiamuosius aspektus, keliančius daugiausiai problemų šių dienų teismų praktikoje bei vadovaujantis Lietuvos teismų praktikos analize, darytinos šios išvados:

- nėra vieningos nuomonės, nuo kurios amžiaus ribos asmuo yra brandus lytiniam santykiams. Visišką seksualinę neliečiamybę Lietuvoje turi vaikai iki 14 metų. Kitais atvejais veikos baudžiamumas priklauso nuo nukentėjusiojo ir kaltininko tarpusavio santykių, amžiaus skirtumo ir sutikimo buvimo ar nebuvimo. Svarbu yra tai, jog seksualinių santykių pradžia vis ankstėjant, teismų praktikoje kyla problemų sprendžiant sutikimo bei pačios lytinės brandos klausimą.

- kvalifikuojant nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei atvejus, kuriuose pasinaudojama mažametyste, kaip bejėgiškumo būkle, susiduriama su tokiomis problemomis kaip: mažamečio socialinės brandos nustatymas, su juo ar jo paties (jeigu kaltinamasis yra keturiolikmetis) daromų nusikalstamų seksualinių veiksmų suvokimas bei pasitaiko atvejų, kvalifikuotinių ne pagal mažametystės kaip bejėgiškumo būklės požymį, o kaip mažamečio arba nepilnamečio išžaginimas ar seksualinis prievartavimas;

- atribojant lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu nuo tvirkinamųjų veiksmų, pastebėtina, kad seksualiniu prievartavimu laikomas toks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, kuris pagal savo pobūdį ar neigiamus padarinius prilygsta lytiniam santykiams (dirginimas ar masturbavimas lytinių organų, pirštų ar kitokių daiktų kišimas į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą ir pan.) Tuo tarpu tvirkinamieji veiksmai paprastai pasireiškia demonstruojant mažamečiui lytinius organus, jį nurengiant, glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinat lytinę aistrą mažamečio akivaizdoje ir pan.;

- išskirtini tokie išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiauti atribojimo kriterijai: skirtingai nei 149 straipsnio dispozicija, 151 straipsnio sudėtis nenumato fizinio smurto panaudojimo kaip vieno iš nukentėjusiojo valios palaužimo elementų. Šio straipsnio dispozicijoje numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą; grasinimai priverčiant lytiškai santykiauti yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje; vienas iš alternatyvių privertimo lytiškai santykiauti sudėties požymių yra lytinis santykiavimas pasinaudojant asmens priklausomumu, kurio nenumato išžaginimo norma; privertimo lytiškai santykiauti normos paskirtis – kriminalizuoti tuos lytinio santykiavimo prievartinius būdus, kurie neapimami išžaginimo normos.

- sprendžiant klausimą, kokią nusikalstamų veikų sutaptį sudaro lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas, reikia įvertinti: kiek veikų padarė kaltinamasis; ar veika kelis kartus pažeistas tas pats ar pažeisti skirtingi BK straipsniai; ar tarp veikų yra laiko tarpas ir, ar galima padarytas veikas vertinti kaip padarytas tuo pat metu; ar padarytas veikas sieja vieningas sumanymas.

- išžaginimas ir seksualinis prievartavimas nusikaltimų sudėtys yra laikomi baigtais nusikaltimais nuo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo pradžios nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, ar patenkino lytinę aistrą, taipogi, nepriklausomai nuo kilusių padarinių. Esant bendrininkavimui, visi bendrininkai atsako už visas bendrininkų padarytas veikas. Svarbu yra tai, jog baudžiamoji atsakomybė kyla ir už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Šios dvi nusikalstamų veikų padarymo stadijos atribojamos pagal tai, ar kaltinamasis pradėjo įgyvendinti BK 149 ar 150 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių objektyvius veikos požymius ar ne.

- analizuojant bendrininkavimą kaip vieną kvalifikuojančių požymių, teismų praktikoje susiduriama su subjektyviojo kaltės požymio suvokimo ir vertinimo problema. Taip pat, darytina išvada, kad galima kvalifikuoti esant bendrininkavimą, kai nenumatyta vienas bendrininkų. Paminėta, kad susiduriama ir su bendrininkavimo vaidmenų nustatymo problematika, manytina, kad remiantis LAT pateiktu išaiškinimu, kas yra nusikalstamų veikų seksualinei apsiprendimo laisvei vykdytojas, praktikoje mažai atvejų, kuomet kaltinamiesiems inkriminuojami kitos bendrininkų rūšys. Taip pat siūlytina atvejus, kai vieno bendrininkų nėra šalia, priskirti psichinės seksualinės prievartos atvejams ir kaltinamąjį kvalifikuoti kaip bendravykdytoją.

3. Autorė siūlo nepritari Seime užregistruotam projektui Nr. XIP-4796, kuriame siūloma mažamečiu laikyti asmenį iki 16 metų. Manytina, kad įtvirtinus šią nuostatą, galimos naujos kvalifikavimo problemos bei kuroizai teismų praktikoje, atsižvelgiant į tai, kad dabartinėje visuomenėje seksualinis gyvenimas yra pradedamas vis anksčiau ir savo noru. Be to,

abejotina, ar 16 metų asmuo yra tiek socialiai nebrandus, kad nesuprastų su juo daromų seksualinės prievartos veiksmų ir jo būklę būtų galima vadinti bejėgiška.

4. Darbo pradžioje iškelta tyrimo hipotezė, kad 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam LR BK ne visi nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui požymiai yra tinkamai paaiškinti ir atskleisti Lietuvos baudžiamojoje teisėje, dėl ko šių nusikalstamų veikų vertinimas ir kvalifikavimas teismų praktikoje tampa problemišku, pasitvirtino.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR (<http://eur-lex.europa.eu>).
3. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva „Dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija“ (<http://eur-lex.europa.eu>).
4. Europos Tarybos konvencija „Dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos (ETS Nr. 201)“. Lanzarotė, 2007.X.25.
5. 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (<http://eur-lex.europa.eu>).

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014.
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
9. Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.
10. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr.: 35 -933.
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 151-1 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 77-2961.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 151-1, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4540.
14. 2012 09 11 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151¹, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 100¹, 100², 152¹ ir 252¹ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo projektas Nr XIP-4796 (www.lrs.lt).
15. 2012 09 11 Teisingumo ministerijos Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151-1, 1153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 100¹, 100², 152¹ ir 252¹ straipsnių

straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto, dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir papildymo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (www.lrs.lt).

Specialioji literatūra:

16. Abramavičius, A., *et. al.*, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009.
17. Abramavičius, A., *et. al.*, *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000.
18. Alvarez, A., Bachman, R., *Violence the enduring problem*. 2008.
19. Arlauskaitė, Ž., *et. al.* *Vaikas smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai*. Vilnius: Paramos vaikams centras, 2010.
20. Babachinaitė, G., *et. al.*, *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
21. Babachinaitė, G., Jurgelaitienė, G., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė*. Vilnius: Mykolo Romerio univeristeto Leidybos centras, 2008.
22. Bataitis, A., *et. al.*, *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.
23. Bluvšteinas, J. *et. al.*, *Kriminologija*. Vilnius, 1994.
24. Fedosiuk, O., *Turto prievartavimas: reiškinių raida ir teisinio vertinimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
25. Girdenis, T., *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
26. Ginaitė, D. *Seksualinė prievarta prieš vaikus, jos formos ir atsakomybė už ją pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio univeristetas, 2011.
27. Hale, Ch., *et. al.*, *Criminology*. Oxford, 2005.
28. Justickis, V., *Kriminologija*. 1 dalis. Vilnius, 2001.
29. Larsson, I., *Child sexuality and sexual behavior*. Expert report, 2001.
30. Nikartas, S., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, 7 tomas. Vilnius: Teisės instituto mokslo tyrimai, 2001.
31. Nocius, J., *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius, 1998.
32. Pėstininkas, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984.

33. Piesliakas, V., *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
34. Pradel, J., *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001.
35. Raginytė, I., *Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pagal LR BK ir kitų valstybių įstatymus (lyginamasis tyrimas)*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
36. Schlesinger, L.B., *Serial offenders: current thoughts, recent findings*, 2000.
37. Selmistraitienė, D., *Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą*. Vilnius, 2003.
38. Steponavičiūtė, J., *Lytinė prievarta, jos formos ir atsakomybė už ją pagal LR BK*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
39. Temkin, J., *Rape and the Legal process*. Second ed., Oxford university press, 2000.
40. Turvey, B., *Criminal profiling*, 2001.
41. Žėkas, T., *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

Moksliniai straipsniai:

42. Abramavičius, A., Švedas, G., Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*. 2008, 66(1): 8-18.
43. Dvilaitis, V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. *Jurisprudencija*. 2004, 60(52): 104-114.
44. Fedosiuk, O. Psichinės prievartos samprata Baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001. 21: 101-115.
45. Grinevičiūtė, K., Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*. 2007, 8 (98): 81-88.
46. Gutauskas, A., Vykdytojo eksceso problema baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje. *Jurisprudencija*. 2006, 7 (85): 42-50.
47. Juodraitis, A., Pocevičienė, R., Paauglių požiūris į ankstyvus lytinius santykius. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2008, Nr. 2 (18): 116-121.
48. Marcinauskaitė, R., Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008, 11 (113): 42-49.
49. Nevera, A. Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė baudsmės skyrimui pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 39-47.

Teismų praktika:

50. Kauno apygardos teismo 2005 m. sausio 14 d. nuosprendis Nr. 2K- 173/2006.
51. Kauno apygardos teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nuosprendis Nr. 1-98-48/2008.
52. Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 23 d. nutartis Nr. 1A-738-290-2011.
53. Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 14 d. nuosprendis Nr. 1-65-107/2012.
54. Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2003 m. rugpjūčio 7 d. nuosprendis Nr. 1-59-03/2003.
55. Lazdijų rajono apylinkės teismo 2004 m. rugpjūčio 13 d. nuosprendis Nr. 1-152-01/04.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 26 d. nuosprendis Nr. 1A-334/2006.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 16 d. nutartis Nr. 1A-399/2011.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis Nr. 1A-426/2011.
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 vasario 20 d. nuosprendis Nr. 1A-94/2012
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis Nr. 1A-158/2012.
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis Nr. 1A-313/2012.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis Nr. 1A-65/2012.
63. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 2 d. nuosprendis Nr. 1A-301/2012.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. liepos 5 d. nuosprendis Nr. 1A-176/2012.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 23 d. nutartis Nr. 2K-854/2003.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-418/2005.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio 27 d. nutartis Nr. 2K-437/2006.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. spalio 4 d. nutartis Nr. 2K-440/2006.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis Nr. 2K-40/2007.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutartis Nr. 2K-449/2007.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio 2 d. nutartis Nr. 2K-580/2007.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2K-725/2007.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 lapkričio 13 d. nutartis Nr. 2K-691/2007 (neskelbtina).

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 6 d. nutartis Nr. 2K-211/2008.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis Nr. 2K-456/2008.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio 6 d. nutartis Nr. 2K-P-9/2009.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis Nr. 2K-364/2010.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis Nr. 2K-607/2010.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis Nr. 2K-651/2010.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis Nr. 2K-170/2011.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-545/2011
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis Nr. 2K-527/2011;
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 sausio 10 d. nutartis Nr. 2K-81/2012.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 23 d. nutartis Nr. 2K-3/2012.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis Nr. 2K-409/2012.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis Nr. 2K-414/2012.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K-480/2012.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 12 30 nutarimas Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose ir teismų praktikos apžvalga. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 22.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. Nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 22;
90. Panevėžio apygardos teismo 2003 m. liepos 30 d. nuosprendis Nr. 2K-189/2004.

91. Panevėžio apygardos teismo 2011 spalio 28 d. nutartis Nr. 1A-696-511-2011.
92. Vilniaus apygardos teismo 2004 m. gegužės 6 d. nuosprendis Nr. 1-214/2004;
93. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. liepos mėn. 15 d. nuosprendis Nr. 1A-610-533-2011.
94. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2003 m. birželio 25 d. nuosprendis Nr. 1-68-07/2003.

Internetiniai šaltiniai:

95. Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui LR BK XXI skyrius. Paskaitų tezės. (www.mruni.eu).
96. House of Lords. Prosecuting Children under s. 5 of the Sexual Offences Act 2003. 2008, [http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcrim172&div=79&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=\(Prosecuting AND Children AND under AND s. AND 5 AND of AND the AND Sexual AND Offences\)&type=matchall](http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcrim172&div=79&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=(Prosecuting AND Children AND under AND s. AND 5 AND of AND the AND Sexual AND Offences)&type=matchall).
97. <http://www.vrm.lt/>.
98. <http://www.nplc.lt/>.
99. <http://eur-lex.europa.eu>.
100. <http://www.coe.int>.
101. www.lrs.lt.

Žėkaitė R. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei teorinės ir praktinės problemos/ Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Gutasėkas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2012 m. – 65 p.

Pagrindinės sąvokos: seksualinio apsisprendimo laisvė, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, privertimas lytiškai santykiuoti, seksualinės neliečiamybės amžius, mažametis, fizinis sąlytis, tvirkinamieji veiksmai, psichinė prievarta, priklausomumas, idealioji ir realioji sutaptys, bendrininkavimas, kvalifikavimas.

SANTRAUKA

Sovietinių įstatymų mechaniškas perkėlimas į nepriklausomos Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus suponavo netikslų ir neišsamų lytinių nusikaltimų reglamentavimą. Naujai 2000 m. priimtas LR BK užpildė iki tol buvusias nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei reglamentavimo spragas, išplėtė sudėties požymius. Taip pat, siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktus, baudžiamojo įstatymo taikymas tampa sudėtingesnis. Dėl šių priežasčių, teismų praktikoje susiduriama su daugeliu kvalifikavimo, veikų atirbojimo, atitinkamų būdų, kuriais padaromos nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei, kvalifikuojančių požymių suvokimo ir vertinimo problemomis.

Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kriminologinį išskirtinumą, pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje pateikiama nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei kriminologinė charakteristika, atskleidžiant šių nusikalstamų veikų kriminologinius bruožus, paplitimo lygį bei priežastingumą. Antrojoje dalyje yra analizuojama teorinės ir praktinės, mažiau tirtos nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei problemos, su kuriomis susiduriama teismų praktikoje bei pateikiama Lietuvos teismų praktika su teorinių nuostatų taikymo pavyzdžiais ir kvalifikavimo problemų, atitinkamų požymių suvokimo ir vertinimo sprendimais.

Darbo pabaigoje pateikiamos autorės išvados bei pasiūlymai.

Žėkaitė R. Theoretical and practical problems of criminal acts of sexual self-determination freedom/ Master's thesis in criminal law and criminology. Supervisor prof. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of law, 2012. – 65 p.

Keywords: *freedom of sexual self-determination, rape, sexual assault, sexual coercion, age of sexual immunity, juvenile, physical contact, actions of abuse, psychological violence, dependence, ideal and the real overlaps, conspiracy, qualification.*

SUMMARY

Mechanical transfer of the soviet laws to criminal legislation of independent Republic of Lithuania presupposed inaccurate and incomplete regulation of sexual crimes. The new Criminal Code of the Republic of Lithuania accepted in 2000, filled all the gaps while regulating the sexual crimes, expanded the features of composition of crimes. Moreover, the implementation of European Union's legislation makes the application of criminal law more difficult. Therefore, there are lots of problems of qualification, distinguishing of criminal activities the ways of committing offences against sexual self-determination, the perception of qualifying features and evaluation of problems in case law.

In accordance to this, that offences against freedom of sexual self-determination have criminological oneness, in the first part of master thesis the most important criminological characteristic are provided. The main criminological features, prevalence, causality also are taken into consideration. In the second part, theoretical and practical, less investigated criminal aspects that present the most significant problems in nowadays case law are analyzed. Lithuania's court practice including examples of how to apply theoretical provisions, solutions of problems concerning qualification, perception of the particular features, their evaluation are also presented.

Conclusions and recommendation of the author are provided at the end of the work.